Komisja
Nadzoru
Finansowego

Aneta Aksanowska
Tomasz Krupa

Zadośćuczynienie z tytułu szkody niemajątkowej z umów ubezpieczenia OC posiadaczy pojazdów mechanicznych – podstawowe problemy

Poradnik klienta usług finansowych

CEDUR

CEDUR

PORADNIK KLIENTA
USŁUG FINANSOWYCH

Aneta Aksanowska
Tomasz Krupa

Zadośćuczynienie z tytułu szkody niemajątkowej z umów ubezpieczenia OC posiadaczy pojazdów mechanicznych – podstawowe problemy

Warszawa 2016

Komisja
Nadzoru
Finansowego

Publikacja została wydana nakładem Komisji Nadzoru Finansowego

© Komisja Nadzoru Finansowego
Pl. Powstańców Warszawy 1
00-030 Warszawa
www.knf.gov.pl

Warszawa 2016
Wydanie I

ISBN 978-83-63380-29-8

Nakład: 3000 szt.

Stan prawny na dzień: 30.11.2016 r.

Przygotowanie do druku i druk:
EXPOL, P. Rybiński, J. Dąbek, sp.j.

Niniejsza publikacja wydana została w celach edukacyjnych w ramach projektu CEDUR. Informacje w niej zawarte mają wyłącznie charakter ogólny i nie stanowią porady prawnej oraz inwestycyjnej.

Urząd Komisji Nadzoru Finansowego nie ponosi odpowiedzialności za wszelkie decyzje podjęte przez czytelnika na rynku finansowym, na podstawie zawartych w niniejszej publikacji informacji.

SPIS TREŚCI

Wprowadzenie **5**

Słownik pojęć **7**

1. Zadośćuczynienie za doznaną krzywdę z tytułu uszkodzenia ciała lub wywołania rozstroju zdrowia poszkodowanego w następstwie wypadku komunikacyjnego – zagadnienia ogólne **8**
1.1. Przesłanki uznania roszczenia za zasadne 9
1.1.1. Krąg osób uprawnionych 9
1.1.2. Uszkodzenie ciała, rozstrój zdrowia 9
1.1.3. Adekwatny związek przyczynowy 10
1.1.4. Bezprawność zachowania 12
1.1.5. Krzywda i jej rozmiar 13
1.2. Zasady ustalania odpowiedniej kwoty zadośćuczynienia 14

2. Zadośćuczynienie za doznaną krzywdę w przypadku śmierci osoby w następstwie wypadku komunikacyjnego – zagadnienia ogólne **20**
2.1. Zadośćuczynienie za doznaną krzywdę na podstawie art. 446 § 4 Kodeksu cywilnego 21
2.1.1. Przesłanki uznania roszczenia za zasadne 21
2.1.1.1. Krąg osób uprawnionych 21
2.1.1.2. Śmierć osoby bliskiej – bezpośrednio poszkodowanego 23
2.1.1.3. Adekwatny związek przyczynowy 23
2.1.1.4. Krzywda i jej rozmiar 23
2.1.2. Zasady ustalania odpowiedniej kwoty zadośćuczynienia 24
2.2. Zadośćuczynienie za doznaną krzywdę na podstawie art. 448 w związku z art. 24 § 1 Kodeksu cywilnego 27
2.2.1. Przesłanki uznania roszczenia za zasadne 27
2.2.1.1. Krąg osób uprawnionych 27
2.2.1.2. Naruszenie dobra osobistego 28
2.2.1.2.1. Śmierć osoby bliskiej 29
2.2.1.2.2. Bezprawność i zawiniony charakter zachowania 29
2.2.1.3. Adekwatny związek przyczynowy 30
2.2.1.4. Krzywda i jej rozmiar 30
2.2.2. Zasady ustalania odpowiedniej kwoty zadośćuczynienia 30

3. Instytucja przyczynienia i jej wpływ na wysokość zadośćuczynienia za doznaną krzywdę **33**
3.1. Ogólna charakterystyka instytucji przyczynienia w kontekście zadośćuczynienia ... 33
3.2. Zasady miarkowania kwoty zadośćuczynienia 34

4. Możliwość dochodzenia odsetek za opóźnienie w wypłacie zadośćuczynienia z tytułu szkody niemajątkowej **37**

WPROWADZENIE

Proces ustalenia i wypłaty zadośćuczynienia z tytułu szkody niemajątkowej z umów ubezpieczenia OC posiadaczy pojazdów mechanicznych to jeden z trudniejszych obszarów działalności ubezpieczeniowej, którego dotyczy wiele problematycznych zagadnień. Na wstępie należy wyjaśnić, że dochodzenie zadośćuczynienia jest bezpośrednio związane z wystąpieniem szkody o charakterze niemajątkowym, którą ustawodawca określa mianem „krzywdy". Kluczowe znaczenie ma brak legalnej definicji „krzywdy". Przepisy precyzują tylko zdarzenia, w związku z którymi może powstać krzywda, tj.: uszkodzenie ciała, wywołanie rozstroju zdrowia, śmierć najbliższego członka rodziny, naruszenie dobra osobistego, przyznając osobom pokrzywdzonym możliwość domagania się stosownego zadośćuczynienia. Problemów w ocenie krzywdy przysparza również fakt, że zadośćuczynienie jest świadczeniem jednorazowym, a cechą charakterystyczną każdej krzywdy jest jej zmienność w czasie. Ponadto obowiązujące regulacje prawne nie zawierają żadnych kryteriów, jakimi należy kierować się przy określaniu wysokości zadośćuczynienia. Pewien walor pomocniczy mają poglądy prezentowane przez judykaturę, zgodnie z którymi w sytuacji wystąpienia krzywdy konieczne jest wzięcie pod uwagę całokształtu okoliczności danej sprawy. Niestety różna konfiguracja okoliczności i różnice w zakresie ich wpływu na ostateczny wymiar krzywdy w poszczególnych stanach faktycznych nie pomagają w osiągnięciu przewidywalności w procesie wypłacanych przez zakłady ubezpieczeń kwot zadośćuczynienia. Te niedogodności natury faktycznej nie są łagodzone wypowiedziami judykatury, która chociaż daje wyraźną podpowiedź w zakresie okoliczności, jakie powinny być uwzględniane przy ocenie doznanej krzywdy, nie precyzuje jednocześnie metody, w oparciu o którą można by uznać, że należne jest zadośćuczynienie w tej a nie innej wysokości. Powyższe nie tylko nie ułatwia zakładom ubezpieczeń prowadzenia postępowań w zakresie ustalenia i wypłaty zadośćuczynienia, ale stanowi również poważny problem dla poszkodowanych, szczególnie tych, którzy nie są reprezentowani przez profesjonalnych pełnomocników i często nie dysponują wiedzą w zakresie przysługujących im w toku postępowania uprawnień oraz spoczywających na zakładach ubezpieczeń obowiązków.

CEL PUBLIKACJI

Poddając analizie podstawowe problemy związane z procesem ustalania i wypłaty zadośćuczynienia z tytułu szkody niemajątkowej z umów ubezpieczenia OC posiadaczy pojazdów mechanicznych, autorzy publikacji dokonali omówienia zakresu podmiotowego i przedmiotowego stosowania art. 445 § 1, art. 446 § 4 Kodeksu cywilnego oraz art. 448 w związku z art. 24 § 1 Kodeksu cywilnego, zasad ustalania wysokości zadośćuczynienia pieniężnego w ramach przywołanych wyżej podstaw prawnych, jak również poruszone zostało zagadnienie przyczynienia się poszkodowanego do powstania lub powiększenia szkody niemajątkowej oraz tematyka związana z możliwością dochodzenia odsetek za opóźnienie w wypłacie zadośćuczynienia.

ADRESACI PUBLIKACJI

Intencją autorów niniejszej publikacji było przedstawienie podstawowych zagadnień związanych z procesem ustalania i wypłaty zadośćuczynienia pieniężnego z tytułu szkody niemajątkowej z umów ubezpieczenia OC posiadaczy pojazdów mechanicznych i związanych z nimi kwestii problemowych. Przedmiotowa materia została przedstawiona w kontekście obowiązujących w tym zakresie przepisów prawa, wydanych w poszczególnych sprawach orzeczeń sądów powszechnych i Sądu Najwyższego oraz oczekiwań nadzorczych Komisji Nadzoru Finansowego.

Poszczególne zagadnienia zostały ukazane w sposób mający zapewnić podstawowe kompendium wiedzy osobie mogącej uczestniczyć w postępowaniu z zakresu ustalenia i wypłaty zadośćuczynienia pieniężnego z tytułu szkody niemajątkowej z umów ubezpieczenia OC posiadaczy pojazdów mechanicznych prowadzonym przez zakład ubezpieczeń i będącej nieprofesjonalnym uczestnikiem rynku ubezpieczeniowego, przy założeniu jednak, że osoba taka posiada podstawową wiedzę o funkcjonowaniu rynku ubezpieczeniowego, tj. o elementarnych jego instytucjach, w tym o zasadach określających ponoszenie odpowiedzialności cywilnej przez zakład ubezpieczeń.

Mając na uwadze złożoność przedmiotowej problematyki, należy podkreślić, że podstawowym celem niniejszej publikacji i przyjętej w niej optyki przedstawiania poszczególnych zagadnień było przyczynienie się do podniesienia poziomu świadomości ubezpieczeniowej społeczeństwa.

SŁOWNIK POJĘĆ

Kodeks cywilny – ustawa z dnia 23 kwietnia 1964 r. Kodeks cywilny (Dz. U. z 2016 r. poz. 380 z późn. zm.).

Rekomendacje – „Rekomendacje dotyczące procesu ustalania i wypłaty zadośćuczynienia z tytułu szkody niemajątkowej z umów ubezpieczenia OC posiadaczy pojazdów mechanicznych przyjęte uchwałą nr 458/2016 w dniu 21 czerwca 2016 r. w ramach trzysta jedenastego posiedzenia Komisji Nadzoru Finansowego (Dziennik Urzędowy Komisji Nadzoru Finansowego z dnia 8 lipca 2016 r., poz. 16).

Ubezpieczenie OC posiadaczy pojazdów – ubezpieczenie odpowiedzialności cywilnej posiadaczy pojazdów mechanicznych za szkody powstałe w związku z ruchem tych pojazdów, o którym mowa w art. 4 pkt 1 ustawy o ubezpieczeniach obowiązkowych.

Uprawniony/osoba uprawniona – osoba, która zgłosiła lub w której imieniu zostało zgłoszone uzasadnione roszczenie o wypłatę zadośćuczynienia.

Ustawa o działalności ubezpieczeniowej i reasekuracyjnej – ustawa z dnia 11 września 2015 r. o działalności ubezpieczeniowej i reasekuracyjnej (Dz. U. poz. 1844 z późn. zm.).

Ustawa o ubezpieczeniach obowiązkowych – ustawa z dnia 22 maja 2003 r. o ubezpieczeniach obowiązkowych, Ubezpieczeniowym Funduszu Gwarancyjnym i Polskim Biurze Ubezpieczycieli Komunikacyjnych (Dz. U. z 2013 r. poz. 392 z późn. zm.).

Wypadek komunikacyjny – w ubezpieczeniu OC posiadaczy pojazdów zdarzenie losowe, następstwem którego jest śmierć, uszkodzenie ciała lub wywołanie rozstroju zdrowia.

Zakład ubezpieczeń – krajowy zakład ubezpieczeń oraz zagraniczny zakład ubezpieczeń, które wykonują na terytorium Polski działalność ubezpieczeniową w zakresie ubezpieczenia OC posiadaczy pojazdów.

Zadośćuczynienie/zadośćuczynienie za doznaną krzywdę – zadośćuczynienie pieniężne z tytułu poniesionej szkody niemajątkowej, dochodzone na podstawie art. 445 § 1, art. 446 § 4, art. 448 w związku z art. 24 § 1 Kodeksu cywilnego.

Zasada pełnego odszkodowania – w ubezpieczeniu OC posiadaczy pojazdów zasada określona w art. 361 § 2 Kodeksu cywilnego, zgodnie z którą, w granicach adekwatnego związku przyczynowego, odszkodowanie powinno, co do zasady, odpowiadać rozmiarowi szkody doznanej przez poszkodowanego i rekompensować mu uszczerbek, jaki dotknął jego prawnie chronione dobra lub interesy.

Zgłoszenie roszczenia – zawiadomienie zakładu ubezpieczeń o wystąpieniu szkody niemajątkowej poszkodowanego z ubezpieczenia OC posiadaczy pojazdów.

1. Zadośćuczynienie za doznaną krzywdę z tytułu uszkodzenia ciała lub wywołania rozstroju zdrowia poszkodowanego w następstwie wypadku komunikacyjnego – zagadnienia ogólne

Bardzo częstym następstwem wypadku komunikacyjnego jest uszkodzenie ciała lub rozstrój zdrowia osoby, która uczestniczyła w tym wypadku. Są to dwie postaci szkody niemajątkowej (krzywdy), w związku z którymi przepisy prawa przyznają prawo domagania się zadośćuczynienia pieniężnego. Przyznane na podstawie art. 445 § 1 Kodeksu cywilnego (odwołującego się do treści art. 444 § 1 Kodeksu cywilnego) zadośćuczynienie ma stanowić ekwiwalent poniesionej szkody niemajątkowej.

Art. 444 § 1 zd. 1 Kodeksu cywilnego

W razie uszkodzenia ciała lub wywołania rozstroju zdrowia naprawienie szkody obejmuje wszelkie wynikłe z tego powodu koszty.

Art. 445 § 1 Kodeksu cywilnego

W wypadkach przewidzianych w artykule poprzedzającym sąd może przyznać poszkodowanemu odpowiednią sumę tytułem zadośćuczynienia pieniężnego za doznaną krzywdę.

Powszechnie przyjmuje się, że zadośćuczynienie ma wynagrodzić cierpienia fizyczne i psychiczne poszkodowanego związane z doznanym uszkodzeniem ciała lub rozstrojem zdrowia (funkcja kompensacyjna zadośćuczynienia). Co do zasady zobowiązanym do wyrównania szkody niemajątkowej jest sprawca szkody. Niemniej w sytuacji szkody powstałej w wypadku komunikacyjnym, gdy jej sprawca dysponuje umową ubezpieczenia OC posiadaczy pojazdów mechanicznych, obowiązek ten przechodzi na zakład ubezpieczeń. Dlatego, pomimo że powołany przepis prawa adresuje uprawnienie do przyznania stosownego zadośćuczynienia pieniężnego za doznaną krzywdę sądom, powszechną praktyką jest, że postępowanie o wypłatę zadośćuczynienia w pierwszej kolejności prowadzi zakład ubezpieczeń. Jest on bowiem zobowiązany, na podstawie art. 34 ust. 1 ustawy o ubezpieczeniach obowiązkowych, do wypłaty świadczeń pokrywających szkodę, w tym szkodę niemajątkową, gdy posiadacz pojazdu lub jego kierowca ponoszą odpowiedzialność za szkodę wyrządzoną przez ruch ubezpieczonego pojazdu mechanicznego.

Art. 34 ust. 1 ustawy o ubezpieczeniach obowiązkowych

Z ubezpieczenia OC posiadaczy pojazdów mechanicznych przysługuje odszkodowanie, jeżeli posiadacz lub kierujący pojazdem mechanicznym są obowiązani do odszkodowania za wyrządzoną w związku z ruchem tego pojazdu szkodę, będącą następstwem śmierci, uszkodzenia ciała, rozstroju zdrowia bądź też utraty, zniszczenia lub uszkodzenia mienia.

Natomiast w sytuacji braku wypłaty zadośćuczynienia przez zakład ubezpieczeń lub gdy w ocenie poszkodowanego wypłacona przez zakład ubezpieczeń kwota nie kompensuje w pełni poniesionej szkody, roszczenie o wypłatę zadośćuczynienia kierowane jest na drogę sądową.

1.1. PRZESŁANKI UZNANIA ROSZCZENIA ZA ZASADNE

1.1.1. Krąg osób uprawnionych

Dochodzone na podstawie art. 445 § 1 Kodeksu cywilnego zadośćuczynienie jest świadczeniem o charakterze osobistym – należnym wyłącznie poszkodowanemu. Literalne brzmienie art. 445 § 1 Kodeksu cywilnego stanowi bowiem, że zadośćuczynienie za doznaną krzywdę przysługuje poszkodowanemu, który doznał uszkodzenia ciała lub rozstroju zdrowia. Powyższe oznacza, że zadośćuczynienie jest należne osobie, przeciwko której było skierowane zdarzenie szkodowe[1]. Przenosząc powyższe rozważania na grunt tematyki szkody niemajątkowej z umów ubezpieczenia OC posiadaczy pojazdów mechanicznych, na podstawie art. 445 § 1 Kodeksu cywilnego dochodzić zadośćuczynienia może osoba bezpośrednio poszkodowana, czyli taka osoba, która uczestniczyła w wypadku komunikacyjnym. Jedyny wyjątek od powyższej zasady został wskazany w art. 445 § 3 Kodeksu cywilnego i dotyczy sytuacji, gdy roszczenie o zadośćuczynienie przechodzi na spadkobierców.

Art. 445 § 3 Kodeksu cywilnego

Roszczenie o zadośćuczynienie przechodzi na spadkobierców tylko wtedy, gdy zostało uznane na piśmie albo gdy powództwo zostało wytoczone za życia poszkodowanego.

1.1.2. Uszkodzenie ciała, rozstrój zdrowia

Niezbędną przesłanką wystąpienia z roszczeniem o zadośćuczynienie jest zdarzenie będące źródłem szkody niemajątkowej (krzywdy). Tym zdarzeniem w rozpatrywanym zagadnieniu jest wypadek komunikacyjny, w efekcie którego doszło do uszkodzenia ciała lub rozstroju zdrowia. Poszkodowany – uczestnik wypadku komunikacyjnego – na podstawie obowiązujących przepisów Kodeksu cywilnego ma prawo żądać odpowiedniej sumy tytułem zadośćuczynienia pieniężnego za doznaną krzywdę w sytuacji, gdy doznał uszkodzenia ciała lub rozstroju zdrowia.

[1] Wyrok Sądu Najwyższego z dnia 13 października 1987 r. (IV CR 266/87).

Pojęcia: „uszkodzenie ciała" i „rozstrój zdrowia" nie doczekały się definicji ustawowej, niemniej ich rozumienie nie jest problematyczne z uwagi na nadane im znaczenie przez doktrynę i judykaturę, zgodnie z poglądem których uszkodzeniem ciała w rozumieniu przepisów Kodeksu cywilnego jest takie oddziaływanie na ciało ludzkie, które pozostawia na nim wyraźny ślad będący wynikiem naruszenia tkanek organizmu, bez względu na to, czy chodzi o uszkodzenie jedynie powierzchowne, czy też uszkodzenie poważne, np. powiązane ze złamaniem kości, uszkodzeniem mięśni itp. Rozstrojem zdrowia natomiast w rozumieniu tych przepisów będzie takie oddziaływanie na organizm ludzki, które pociąga za sobą zakłócenie jego funkcji[2]. W praktyce uszkodzenie ciała bardzo często pociąga za sobą rozstrój zdrowia, co oznacza, że w ramach jednej krzywdy mamy do czynienia z obiema opisywanymi postaciami szkody. Przepisy prawa nie wprowadzają wymogu, aby uszczerbek na zdrowiu miał charakter trwały, co oznacza, że również przejściowy charakter dolegliwości uprawnia poszkodowanego do dochodzenia zadośćuczynienia. Z punktu widzenia uprawnienia poszkodowanego do domagania się wypłaty zadośćuczynienia nie ma znaczenia czas trwania cierpienia i rodzaj skutków doznanej szkody, natomiast okoliczności te będą istotne dla określenia wysokości zadośćuczynienia, co zostanie omówione w dalszej części opracowania. Nie można też odmówić poszkodowanemu prawa do zadośćuczynienia jedynie z uwagi na fakt, że w chwili dochodzenia roszczenia poszkodowany nie odczuwa negatywnych skutków zdrowotnych wypadku. Oznacza to, że każdy kto doznał w wyniku wypadku komunikacyjnego uszkodzenia ciała lub rozstroju zdrowia ma prawo, na podstawie obowiązujących przepisów prawa, domagać się od zakładu ubezpieczeń stosownego zadośćuczynienia, gdy zakład ten ponosi odpowiedzialność za szkodę wyrządzoną przez ruch ubezpieczonego pojazdu mechanicznego. Jeżeli zaś podczas wypadku nie doszło do uszkodzenia ciała lub nie nastąpił rozstrój zdrowia, brak jest uprawnienia do żądania zadośćuczynienia. Odwoływanie się do kryteriów obiektywnych pozwala na przyznanie zadośćuczynienia również osobie, która ze względu na swój stan psychiczny bądź wiek nie zdaje sobie w pełni sprawy z doznanego uszczerbku (np. małoletni). W takim wypadku obiektywna ocena rozmiarów krzywdy umożliwia kompensację uszczerbku niemajątkowego[3].

1.1.3. Adekwatny związek przyczynowy

W każdym przypadku dochodzenie zadośćuczynienia będzie możliwe, o ile pomiędzy zdarzeniem a wynikłym u uczestnika tego zdarzenia uszkodzeniem ciała lub rozstrojem zdrowia istnieje adekwatny związek przyczynowy. Stosownie do art. 361 § 1 Kodeksu cywilnego adekwatne są „normalne" następstwa działania lub zaniechania, z których szkoda wynikła. Normalnymi następstwami zdarzenia, z którego wynikła szkoda, są takie następstwa, jakie tego rodzaju zdarzenie jest w ogóle w stanie wywołać i w zwyczajnym biegu rzeczy, a nie tylko na skutek szczególnego zbiegu okoliczności z reguły je wywołuje. Natomiast anormalne jest następstwo, gdy doszło do niego z powodu zdarzenia niezwykłego, nienormalnego, niemieszczącego się w granicach doświadczenia życiowego na skutek nadzwyczajnego zbiegu okoliczności, którego przeciętnie nie bierze się w rachubę.

[2] Wyrok Sądu Najwyższego z dnia 12 marca 1975 r. (II CR 18/7).

[3] M. Wałachowska, *Zadośćuczynienie pieniężne za uszkodzenie ciała lub wywołanie rozstroju zdrowia w prawie polskim*, publikacja: Zadośćuczynienie za uszkodzenie ciała lub uszczerbek na zdrowiu na tle innych systemów prawnych, Warszawa 2012.

Odpowiedzialność za szkodę może być spowodowana nie tylko przyczyną bezpośrednio ją wywołującą, ale również dalszą, pośrednią, chyba że jej następstwa pozostają w tak luźnym związku przyczynowym, iż ich uwzględnienie wykraczałoby poza normalną prawidłowość zjawisk. Dopuszczalny jest taki związek przyczynowy pomiędzy szkodą a zdarzeniem, jeżeli zdarzenie to pośrednio stworzyło warunki przychylne albo ułatwiło powstanie zdarzenia innego lub nawet szeregu innych zdarzeń, z których ostatnie stało się bezpośrednią przyczyną szkody. Ponadto w sytuacji szkody niemajątkowej powstałej na skutek uszkodzenia ciała lub rozstroju zdrowia „normalne następstwo", o którym mowa w art. 361 § 1 Kodeksu cywilnego, nie musi oznaczać skutku koniecznego. W myśl orzeczeń sądowych nie wyłącza „normalności" okoliczność, że mimo identycznych warunków zdarzenia określone następstwo nie zawsze występuje, ani też jego statystyczna rzadkość[4]. Ma to miejsce dlatego, że proces chorobowy zachodzący w organizmie poszkodowanego nie zawsze da się przewidzieć z całkowitą pewnością, stąd też w judykaturze stwierdza się, że do przyjęcia istnienia związku przyczynowego w tej kategorii spraw, odpowiadającego wymogom zawartym w art. 361 § 1 Kodeksu cywilnego, może wystarczyć ustalenie istnienia odpowiednio wysokiego stopnia prawdopodobieństwa pomiędzy zdarzeniem a powstałą szkodą. Granice dowodowe stron są w tym przypadku bowiem wyznaczane aktualnym stanem wiedzy medycznej. Ponadto w odniesieniu do szkód osobowych w sposób elastyczny, tj. uwzględniający specyfikę danego stanu faktycznego, ujmuje się zagadnienie ciężaru dowodowego. W judykaturze przyjęto reguły, które w praktyce w znaczący sposób złagodziły konsekwencje ciężaru dowodowego spoczywające na uprawnionym. Reguła dotycząca ciężaru dowodowego nie może być rozumiana w ten sposób, że zawsze, bez względu na okoliczności sprawy, spoczywa on na osobie dochodzącej zadośćuczynienia. Tak więc obowiązek wykazania negatywnych następstw wypadku komunikacyjnego w postaci uszkodzenia ciała lub wywołania rozstroju zdrowia spoczywa co do zasady na uprawnionym, który występując z roszczeniem wypłaty zadośćuczynienia do zakładu ubezpieczeń, powinien przedstawić m.in. dokumentację medyczną potwierdzającą skutki wypadku, w związku z którymi domaga się kompensaty poniesionej krzywdy. Jeżeli uprawniony uzasadni fakty przemawiające za zasadnością roszczenia, z którymi zakład ubezpieczeń się nie zgadza, to na nim spoczywa ciężar udowodnienia, że roszczenie jest jego zdaniem niezasadne. Ponadto Komisja Nadzoru Finansowego rekomenduje, aby zakład ubezpieczeń nie przerzucał na poszkodowanego ciężaru uzyskania i dostarczenia dokumentów potrzebnych do ustalenia odpowiedzialności zakładu ubezpieczeń lub wysokości zadośćuczynienia, jeżeli może je samodzielnie uzyskać na podstawie przepisów prawa[5]. Należy przy tym zaznaczyć, że chociaż rekomendacje nie stanowią powszechnie obowiązującego prawa, jednak są ważnym środkiem nadzorczego oddziaływania na działalność zakładów ubezpieczeń. Stosownie bowiem do art. 365 ust. 5 ustawy o działalności ubezpieczeniowej i reasekuracyjnej, zakłady ubezpieczeń, które nie stosują się do rekomendacji ani nie zamierzają się do nich zastosować, powinny poinformować Komisję Nadzoru Finansowego, w jaki sposób zamierzają osiągnąć cele, dla realizacji których rekomendacje zostały wydane.

[4] Wyrok Sądu Najwyższego z dnia 28 lutego 2006 r. (III CSK 135/05).

[5] Rekomendacja 10.4.:
10.4. Zakład ubezpieczeń nie może przerzucać na poszkodowanego ciężaru uzyskania i dostarczenia dokumentów potrzebnych do ustalenia odpowiedzialności zakładu ubezpieczeń lub wysokości zadośćuczynienia, jeżeli zakład ubezpieczeń może je samodzielnie uzyskać na podstawie przepisów prawa, co nie zwalnia poszkodowanego z obowiązku wynikającego z art. 16 ust. 3 ustawy o ubezpieczeniach obowiązkowych.

Szczególnie problematyczna jest sytuacja wystąpienia kilku współprzyczyn szkody, kiedy ścisłe ich rozdzielenie nie jest możliwe. Przyjmuje się, że w świetle art. 361 § 1 Kodeksu cywilnego wystarczy ustalenie z dużym stopniem prawdopodobieństwa, jaki był wpływ każdej z tych przyczyn na powstanie szkody. Związek przyczynowy nie jest w tym przypadku tylko przesłanką odpowiedzialności za krzywdę, ale również rozstrzyga o granicach tejże odpowiedzialności. Nie ulega bowiem wątpliwości, że należy uwzględnić zły stan zdrowia poszkodowanego przed wypadkiem komunikacyjnym – zakład ubezpieczeń nie powinien bowiem odpowiadać za uszczerbki, które i tak zaistniałyby w związku z kondycją poszkodowanego przed wypadkiem. Kontynuując powyższe rozważania, w sytuacji, gdy wypadkowi uległa osoba dotknięta jakimś schorzeniem, powstaje trudność w rozgraniczeniu normalnych następstw schorzenia istniejącego przed wypadkiem oraz normalnych następstw wypadku komunikacyjnego, za które odpowiedzialność ponosi zakład ubezpieczeń. Ogromne znaczenie dla ustalenia tej odpowiedzialności ma przeprowadzenie dowodu z opinii biegłych specjalistów z zakresu medycyny. We wszystkich wątpliwych sytuacjach, kiedy ustalenie odpowiedzialności zakładu ubezpieczeń staje się problematyczne, pożądanym zjawiskiem jest podejmowanie przez zakład ubezpieczeń inicjatywy dowodowej i kierowanie poszkodowanych na badania lekarskie lub diagnostyczne. Taką wymowę ma Rekomendacja 16.2., stosownie do której zakład ubezpieczeń powinien proponować poszkodowanemu przeprowadzenie za jego zgodą i na koszt zakładu ubezpieczeń badań lekarskich lub diagnostycznych, jeżeli jest to niezbędne dla ustalenia skutków wypadku dla stanu zdrowia poszkodowanego[6]. Taka aktywność zakładu ubezpieczeń ma szersze znaczenie, bowiem wczesne dotarcie z właściwą pomocą medyczną oraz aktywne uczestnictwo zakładów ubezpieczeń w procesie leczenia i rehabilitacji poszkodowanych w wypadku komunikacyjnym, w celu przywrócenia ich do pełnej sprawności, jest istotne nie tylko dla ustalenia odpowiedzialności zakładu ubezpieczeń za powstałą szkodę, ale również z punktu widzenia szybkości prowadzenia postępowania, dbałości o jak najlepszą ochronę interesów poszkodowanych oraz ograniczenia ponoszonych przez zakłady ubezpieczeń kosztów na należne świadczenia powypadkowe. W środowisku ubezpieczeniowym coraz częściej jest bowiem podnoszone, że koszty szybkiej diagnozy, aktywnego leczenia i koniecznej rehabilitacji, która stabilizuje stan zdrowia poszkodowanego, są o wiele niższe niż konieczność ponoszenia przez zakłady ubezpieczeń świadczeń wypłacanych na rzecz osób niepełnosprawnych, których nie poddaje się procesowi leczenia i rehabilitacji.

1.1.4. Bezprawność zachowania

W związku z tym, że zadośćuczynienie jest instytucją związaną z problematyką odpowiedzialności odszkodowawczej powstałej na skutek czynu niedozwolonego, jego dochodzenie będzie możliwe, kiedy uszkodzenie ciała lub rozstrój zdrowia będą wynikiem zdarzenia o charakterze bezprawnym. Powszechnie przyjmuje się, że bezprawność to okoliczność polegająca na zachowaniu sprzecznym z obowiązującymi zasadami porządku prawnego, naruszająca reguły postępowania wyznaczone przez nakazy i zakazy wynikające z norm prawnych oraz zasad współżycia społecznego. Zatem sprawca wypadku komunikacyjnego (lub zakład ubezpieczeń w jego zastępstwie) ponosi

[6] Rekomendacja 16.2:
Zakład ubezpieczeń powinien w uzasadnionych przypadkach proponować poszkodowanemu przeprowadzenie, za jego zgodą, na koszt zakładu ubezpieczeń badań lekarskich przez lekarza specjalistę lub badań diagnostycznych, jeżeli jest to niezbędne dla ustalenia skutków wypadku dla stanu zdrowia poszkodowanego oraz ustalenia adekwatnego związku przyczynowego pomiędzy stanem zdrowia poszkodowanego a wypadkiem.

odpowiedzialność, jeżeli złamał nakazy lub zakazy wynikające z powszechnie obowiązującego prawa lub zasad współżycia społecznego i na skutek jego zachowania poszkodowany w tym wypadku komunikacyjnym doznał krzywdy. Na gruncie art. 445 § 1 Kodeksu cywilnego możemy mówić o odpowiedzialności opartej na wszystkich zasadach odpowiedzialności deliktowej, tj. o odpowiedzialności na zasadzie winy, jak i ryzyka, i słuszności[7].

1.1.5. Krzywda i jej rozmiar

Krzywda stanowi niemajątkowy skutek uszkodzenia ciała lub rozstroju zdrowia, których poszkodowany doznaje, na gruncie rozważanego tematu, w związku z wypadkiem komunikacyjnym. Krzywda związana jest z fizycznymi dolegliwościami i psychicznym cierpieniem, bezpośrednio wynikającymi ze stanu zdrowia, ale też z jego dalszych następstw w postaci odczuwanego dyskomfortu w wyglądzie, mobilności, poczuciu osamotnienia, nieprzydatności społecznej bądź nawet wykluczenia[8].

Nie można domagać się więcej niż jednego zadośćuczynienia za tę samą krzywdę, chociażby jej postać ulegała zmianom. Zadośćuczynienie za wyrządzoną krzywdę jest bowiem świadczeniem przyznawanym jednorazowo. Aktualnie judykatura prezentuje stanowisko, że prawo materialne, w szczególności art. 445 § 1 Kodeksu cywilnego, nie daje poszkodowanemu podstawy do domagania się przyznania dodatkowej sumy z tytułu zadośćuczynienia w razie pogorszenia się stanu jego zdrowia w przyszłości, wywołującego zmianę w zakresie krzywdy w sensie jej odczuwania w stopniu większym lub bardziej dotkliwym. W konsekwencji nie należy dopatrywać się jakiejś odrębnej krzywdy wtedy, gdy w rzeczywistości ujawniona zostaje tylko nowa okoliczność powodująca jedynie rozrastanie się istniejącej już dawniej i znanej krzywdy. Zadośćuczynienie z natury swej jest trudno wymierne i by było odpowiednie czy stosowne, musi uwzględnić wszystkie okoliczności. Celem należytego określenia zadośćuczynienia powinno się wziąć pod uwagę krzywdę rzeczywistą, przy czym nie jest istotne, czy krzywda ta nadal jeszcze istnieje, ale również krzywdę przyszłą, co do której istnieje przypuszczenie, że może ona wystąpić po pewnym czasie od zdarzenia powodującego szkodę niemajątkową. Zatem dokonując oceny krzywdy, należy uwzględnić cierpienie przeszłe, jak i przyszłe poszkodowanego. Zadośćuczynienie ma charakter całościowy i powinno stanowić rekompensatę za całą krzywdę wyrządzoną czynem niedozwolonym, za wszystkie cierpienia fizyczne i psychiczne poszkodowanego, zarówno te, których już doznał, jak i te, które zapewne w związku z doznanym uszkodzeniem ciała lub rozstrojem zdrowia wystąpią u niego w przyszłości, jako możliwe do przewidzenia następstwa czynu niedozwolonego. Stąd wymóg uwzględnienia krzywdy, którą poszkodowany będzie na pewno odczuwał w przyszłości, oraz tej krzywdy, którą można w chwili wypłaty zadośćuczynienia z dużym stopniem prawdopodobieństwa przewidzieć, a której granice zakreśla przewidywanie przeciętne na podstawie logicznego rozumowania[9].

Powyżej zaprezentowane poglądy judykatury znalazły swój wyraz w Rekomendacji 18.4.[10]

---

[7] A. Olejniczak, Komentarz do art. 445 Kodeksu cywilnego, System Informacji Prawnej LEX.
[8] A. Olejniczak, Ibidem.
[9] Wyrok Sądu Najwyższego z dnia 6 lipca 2012 r. (V CSK 332/11) oraz wyrok Sądu Apelacyjnego w Łodzi z dnia 3 marca 2016 r. (I ACa 1212/15).
[10] Rekomendacja 18.4.:
Zakład ubezpieczeń, ustalając wysokość zadośćuczynienia w związku z uszkodzeniem ciała lub wywołaniem rozstroju zdrowia, powinien uwzględnić nie tylko krzywdę istniejącą w chwili wypłaty zadośćuczynienia, ale również taką, którą

Poczynione rozważania prowadzą do wniosku, że w sytuacji ujawnienia się w przyszłości innej krzywdy, całkowicie odrębnej, której nie można było przewidzieć i która nie była przedmiotem rozstrzygnięcia sądowego lub ugody, podlega ona kompensacji na zasadach określonych w art. 445 § 1 Kodeksu cywilnego jako nowa krzywda[11]. Należy w tym miejscu zwrócić uwagę na problemy wynikające z konieczności dokonania rozróżnienia, w jakiej sytuacji mamy do czynienia z nową okolicznością powodującą rozrastanie się istniejącej już i znanej krzywdy, a w jakim przypadku dochodzi do ujawnienia się nowej krzywdy. Istota zagadnienia tkwi w tym, czy doszło do pogorszenia stanu zdrowia, które może stanowić jedynie nową okoliczność w sprawie, czy też obiektywnie nie było możliwe ustalenie, według aktualnego stanu wiedzy medycznej, konsekwencji wypadku komunikacyjnego w postaci nowego, odrębnego schorzenia, które pojawiło się u poszkodowanego. Warto w tym miejscu powołać wynikającą z powyższego, wyrażoną w doktrynie, konkluzję, że brak satysfakcji z wysokości uzyskanego zadośćuczynienia za szkodę niemajątkową nie stanowi podstawy do występowania z nowym roszczeniem o zadośćuczynienie[12].

Należy podkreślić, że w sytuacji wystąpienia wypadku komunikacyjnego zapłata zadośćuczynienia z tytułu poniesionej krzywdy, we wstępnym etapie, dokonywana jest zazwyczaj przez zakład ubezpieczeń w wyniku oświadczenia woli o przyznaniu zadośćuczynienia lub w drodze zawartej z poszkodowanym ugody. Istotne jest zatem spostrzeżenie, że dokonanie zapłaty zadośćuczynienia na skutek złożonego przez zakład ubezpieczeń oświadczenia woli, nawet w sytuacji, gdy kwota wypłacona jest równa kwocie żądanej przez poszkodowanego, nie wyklucza dochodzenia dalszych roszczeń, w tym również na drodze sądowej. W takim przypadku nie jest konieczne wykazywanie przez poszkodowanego powstania nowej krzywdy. Jedynie zawarcie ugody zabezpiecza zakład ubezpieczeń przed żądaniem dopłaty dodatkowych kwot tytułem zadośćuczynienia, poza oczywiście rozpatrywanym wyżej przypadkiem wystąpienia nowej krzywdy, której nie sposób było w momencie dokonywania wypłaty zadośćuczynienia przewidzieć[13]. Przeniesienie sporu dotyczącego wypłaty zadośćuczynienia na drogę sądową sfinalizowane prawomocnym wyrokiem również zamyka drogę dochodzenia dalszych roszczeń o zadośćuczynienie w związku z poniesioną krzywdą, która była przedmiotem postępowania sądowego (res iudicata).

1.2. ZASADY USTALANIA ODPOWIEDNIEJ KWOTY ZADOŚĆUCZYNIENIA

Przepis art. 445 § 1 Kodeksu cywilnego stanowi, że za doznaną krzywdę może być przyznana „odpowiednia suma tytułem zadośćuczynienia pieniężnego". Redakcja powołanego przepisu wskazuje, że zadośćuczynienie powinno odpowiadać wielkości ustalonej krzywdy. Ustawodawca nie sprecyzował jednak zasad ustalania wysokości zadośćuczynienia, nie dając tym samym odpowiedzi, w jaki sposób należy ustalać należne zadośćuczynienie, aby było ono „odpowiednie".

poszkodowany będzie w przyszłości na pewno odczuwać, oraz krzywdę dającą się z dużym stopniem prawdopodobieństwa przewidzieć.

[11] Wyrok Sądu Najwyższego z dnia 20 października 2004 r. (I CK 321/2004).

[12] T. Młynarski, *Zadośćuczynienie pieniężne za doznaną krzywdę jako świadczenie o charakterze jednorazowym*, „Monitor Ubezpieczeniowy" nr 51, grudzień 2012.

[13] T. Młynarski, Ibidem.

W związku z powyższym wskazówek w omawianym zakresie należy poszukiwać w doktrynie i judykaturze, wyznaczających pewne generalne postulaty ustalania wysokości zadośćuczynienia. Ugruntowało się jednolite stanowisko doktryny i judykatury, że zadośćuczynienie wyrażone w powołanym przepisie prawa spełnia funkcję kompensacyjną[14] – jest ono środkiem rekompensaty krzywdy, co oznacza, że zmierza do uśmierzenia cierpienia przez umożliwienie poszkodowanemu cieszenia się pewnymi dobrami materialnymi. W odniesieniu do zadośćuczynienia pieniężnego z art. 445 § 1 Kodeksu cywilnego, funkcja kompensacyjna powinna być rozumiana szeroko, albowiem obejmuje zarówno cierpienie fizyczne, jak i sferę psychiczną poszkodowanego. Nie ma natomiast w art. 445 § 1 Kodeksu cywilnego podstaw do żądania zasądzenia sumy pieniężnej w takiej wysokości, aby realizowała również funkcję represji majątkowej wobec sprawcy szkody[15].

Wysokość zadośćuczynienia odpowiadająca doznanej krzywdzie powinna być odczuwalna dla poszkodowanego i przynosić mu równowagę emocjonalną, naruszoną przez doznane cierpienia. Poszkodowany powinien otrzymać sumę pieniężną o tyle w konkretnych okolicznościach odpowiednią, ażeby mógł za jej pomocą zatrzeć lub co najmniej złagodzić poczucie krzywdy. W odniesieniu do użytego w art. 445 § 1 Kodeksu cywilnego zwrotu, mówiącego o „odpowiedniej sumie", w orzecznictwie utrwalony jest pogląd, zgodnie z którym przy uwzględnieniu krzywdy poszkodowanego wysokość zadośćuczynienia powinna być utrzymana w rozsądnych granicach, odpowiadać aktualnym warunkom i przeciętnej stopie życiowej społeczeństwa kraju, w którym mieszka poszkodowany[16]. Stopa życiowa społeczeństwa, do której odnoszony jest rozmiar zadośćuczynienia, pośrednio może rzutować na jego umiarkowany wymiar. Przesłanka „przeciętnej stopy życiowej" społeczeństwa ma charakter uzupełniający w stosunku do kwestii zasadniczej, jaką jest rozmiar szkody niemajątkowej – ogranicza ona wysokość zadośćuczynienia tak, by jego przyznanie nie prowadziło do nieusprawiedliwionego wzbogacenia poszkodowanego, nie może jednak pozbawiać zadośćuczynienia jego zasadniczej funkcji kompensacyjnej i eliminować innych czynników kształtujących jego rozmiar. Zakaz nieusprawiedliwionego wzbogacenia poszkodowanego należy rozumieć jako postulat unikania sytuacji, w której poszkodowany w wyniku uzyskanego zadośćuczynienia stawiany byłby w sytuacji korzystniejszej niż przed doznaniem krzywdy. Jednocześnie status społeczny i materialny poszkodowanego nie powinien mieć wpływu na wysokość wypłacanego zadośćuczynienia[17]. Formą złagodzenia doznanej krzywdy nie może być nabywanie dóbr konsumpcyjnych o wartości odpowiadającej poziomowi życia poszkodowanego, bowiem takie pojmowanie funkcji kompensacyjnej prowadziłoby do różnicowania krzywdy, a tym samym wysokości zadośćuczynienia zależnie od stopy życiowej poszkodowanego, co godziłoby w zagwa-

[14] Rekomendacja 17.3.:
17.3. Zakład ubezpieczeń przy ustalaniu wysokości zadośćuczynienia powinien brać pod uwagę, że spełnia ono funkcję kompensacyjną.
[15] M. Wild, *Przesłanki zadośćuczynienia pieniężnego za krzywdę związaną z uszkodzeniem ciała lub uszczerbkiem na zdrowiu w praktyce sądowej*, Warszawa 2011.
[16] Wyrok Sądu Najwyższego z dnia 14 lutego 2008 r. (III CSK 536/07) oraz Rekomendacja 17.1. i 17.5.:
17.1 Wysokość zadośćuczynienia wypłacona przez zakład ubezpieczeń powinna odpowiadać doznanej szkodzie niemajątkowej i przedstawiać ekonomicznie odczuwalną wartość dla poszkodowanego, jednakże powinna również być utrzymana w rozsądnych granicach i nie powodować nieuzasadnionego wzbogacenia poszkodowanego.
17.2 Zakład ubezpieczeń przy ustalaniu wysokości zadośćuczynienia może pomocniczo brać pod uwagę poziom stopy życiowej społeczeństwa w całym kraju oraz ogólnodostępne dane rynkowe w zakresie wypłacanych kwot zadośćuczynienia, co jednak nie może podważać kompensacyjnej funkcji zadośćuczynienia.
[17] Rekomendacja 17.6.:
17.6. Stopa życiowa poszkodowanego nie powinna mieć wpływu na wysokość zadośćuczynienia.

rantowaną w art. 32 Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej zasadę równości wobec prawa, a także w powszechne poczucie sprawiedliwości. Konkludując, poziom życia poszkodowanego nie może być zaliczany do czynników, które wyznaczają rozmiar doznanej krzywdy i wpływają na wysokość zadośćuczynienia. Ponadto okoliczności dotyczące sprawcy szkody (jego sytuacja majątkowa oraz intencjonalność działania, którego wynikiem była szkoda) nie mają wpływu na wysokość należnego zadośćuczynienia, o ile nie mają przełożenia na wielkość doznanej krzywdy[18]. Obojętne zachowanie się sprawcy wobec wyrządzonej szkody może pogłębić u poszkodowanego poczucie krzywdy w sytuacji, w której sprawca nie podejmuje żadnych starań o złagodzenie następstw szkody.

Określenie wysokości zadośćuczynienia za doznaną krzywdę w razie uszkodzenia ciała lub rozstroju zdrowia powinno opierać się na obiektywnych i sprawdzalnych kryteriach. Ponadto przyjęte zostało w orzecznictwie, że określenie „sumy odpowiedniej" powinno być dokonane w oparciu o wszechstronną ocenę wszystkich okoliczności konkretnej sprawy[19].

Istnieje bogate orzecznictwo sądowe dotyczące okoliczności podlegających ocenie w zakresie ustalania i wypłaty zadośćuczynienia. Okoliczności, które powinny decydować o wysokości zadośćuczynienia, to: czynniki obiektywne, w szczególności rozmiar doznanych obrażeń, nieodwracalność skutków urazu (kalectwo, oszpecenie), czas trwania oraz stopień intensywności cierpień fizycznych i psychicznych, w tym czas i uciążliwość procesu leczenia i dostosowawczej rehabilitacji, długotrwałość i nasilenie dolegliwości bólowych, trwałość następstw, w tym ograniczenia, jakie wyniknęły w dotychczasowym życiu, m.in. potrzeba stałej rehabilitacji, zażywania środków farmakologicznych, zmiany charakteru zatrudnienia, trybu życia, przyzwyczajeń czy sposobu spędzania wolnego czasu, utrata szans na przyszłość, w tym utrata zdolności do pracy, wiek poszkodowanego, a także czynniki subiektywne, takie jak poczucie nieprzydatności społecznej, bezradność życiowa oraz inne okoliczności podobnej natury, mające u poszkodowanego wpływ na poczucie krzywdy uzależnione od konkretnego stanu faktycznego. Nie bez znaczenia są też takie okoliczności, jak pozbawienie poszkodowanego możliwości osobistego wychowywania dzieci i zajmowania się gospodarstwem domowym lub konieczność korzystania z pomocy innych osób przy prostych czynnościach życia codziennego[20]. Odnośnie do okoliczności wieku poszkodowanego, przyjmuje się, że intensywność cierpień, np. z powodu kalectwa, jest większa u człowieka młodego, skazanego na rezygnację z radości życia, jaką daje zdrowie, możność pracy i osobistego rozwoju. Natomiast powołana wyżej okoliczność dotycząca utraty zdolności do pracy zarobkowej może mieć wpływ na wysokość zadośćuczynienia tylko o tyle, o ile łączy się z poczuciem krzywdy spowodowanej niemożnością wykonywania wybranego i wyuczonego zawodu – sama bowiem utrata zarobków znajduje rekompensatę w należnej na podstawie art. 444 § 2 Kodeksu cywilnego rencie odszkodowawczej[21]. Należy również zauważyć, że

[18] M. Wild, *Zadośćuczynienie z art. 445 § 1 k.c. w orzecznictwie sądowym*, publikacja: *Szkoda na osobie perspektywa sądu, poszkodowanego, ubezpieczyciela*, Warszawa 2016.
[19] Wyrok Sądu Najwyższego z dnia 9 listopada 2007 r. (V CSK 245/07).
[20] Wyrok Sądu Najwyższego z dnia 9 listopada 2007 r. (V CSK 245/07), wyrok Sądu Najwyższego z dnia 14 lutego 2008 r. (II CSK 536/07), wyrok Sądu Najwyższego z dnia 18 kwietnia 2002 r. (II CKN 605/00), wyrok Sądu Najwyższego z dnia 28 czerwca 2005 r. (I CK 7/05), wyrok Sądu Najwyższego z dnia 12 lipca 2002 r. (V CKN 1114/00), wyrok Sądu Najwyższego z dnia 4 listopada 2010 r. (IV CSK 126/10).
[21] Wyrok Sądu Najwyższego z dnia 12 lipca 2002 r. (V CKN 1114/00).

powyżej przedstawione zasady dotyczące ustalania kwoty zadośćuczynienia na podstawie art. 445 § 1 Kodeksu cywilnego znalazły swój wyraz w Rekomendacji 18.1.[22]

Dominuje pogląd, że okoliczności wpływające na wysokość zadośćuczynienia, podobnie jak kryteria ich oceny, powinny być rozważane indywidualnie wobec konkretnego poszkodowanego. Indywidualizm każdego przypadku i każdej krzywdy jest nacechowany subiektywizmem, co sprawia, że relatywizowanie *in abstracto* zadośćuczynienia bywa zawodne, dlatego należy dokonywać oceny konkretnego przypadku. Niemniej przyznana kwota zadośćuczynienia nie może rażąco odbiegać od kwot zadośćuczynienia wypłaconych w analogicznych przypadkach. Nie można też całkowicie abstrahować od tendencji występujących w orzecznictwie w porównywalnych przypadkach, gdyż konfrontacja analizowanego przypadku z innymi pozwala uniknąć rażących dysproporcji kwot zasądzanych z tytułu zadośćuczynienia, które mogłyby godzić w poczucie sprawiedliwości. Porównywanie takie może jednak stanowić tylko orientacyjną wskazówkę, nie powinno bowiem naruszać zasady indywidualizacji okoliczności wyznaczających rozmiar krzywdy doznanej przez konkretnego poszkodowanego[23]. Dlatego praktyka sądowa, w szczególności jeżeli jest potwierdzona i weryfikowalna oraz poznawalna dla stron, może być pomocniczym kryterium[24].

Absolutnie nie jest akceptowalne ustalanie wysokości zadośćuczynienia jedynie według procentów trwałego uszczerbku na zdrowiu określonych na podstawie tabel, stanowiących wewnętrzny dokument ubezpieczyciela[25]. Procentowo określony uszczerbek na zdrowiu może stanowić tylko pomocniczy środek pozwalający ustalić rozmiar „odpowiedniego" zadośćuczynienia[26]. W świetle powyższego mierzenie krzywdy wyłącznie stopniem uszczerbku na zdrowiu stanowiłoby niedopuszczalne uproszczenie, nieznajdujące oparcia w treści art. 445 § 1 Kodeksu cywilnego, gdyż rozmiar krzywdy, a w konsekwencji wysokość zadośćuczynienia, na które składają się cierpienia fizyczne i psychiczne, należy każdorazowo określić w całokształcie okoliczności konkretnej sprawy.

Omawiając zasady ustalania odpowiedniej kwoty zadośćuczynienia, nie sposób nie odnieść się do specyfiki prowadzonego przez zakład ubezpieczeń postępowania w związku z powstałą szkodą

---

[22] Rekomendacja 18.1.:
18.1. Zakład ubezpieczeń przy ustalaniu wysokości zadośćuczynienia na rzecz poszkodowanego w związku z uszkodzeniem ciała lub wywołaniem rozstroju zdrowia dochodzonego na podstawie art. 445 § 1 Kodeksu cywilnego powinien uwzględnić w szczególności:
– nieodwracalność następstw uszkodzenia ciała lub wywołania rozstroju zdrowia,
– czas trwania oraz stopień intensywności cierpień fizycznych i psychicznych,
– wiek poszkodowanego,
– utratę perspektyw na przyszłość,
– poczucie nieprzydatności społecznej,
– bezradność życiową,
– niemożność czynnego uczestnictwa w sprawach rodziny,
– konieczność korzystania z pomocy innych osób w sprawach życia codziennego.

[23] Wyrok Sądu Najwyższego z dnia 29 maja 2008 r. (II CSK 78/08).

[24] Rekomendacja 17.2.:
Zakład ubezpieczeń powinien zapobiegać powstawaniu rażących dysproporcji w wysokości wypłacanego przez siebie zadośćuczynienia w podobnych sprawach, uwzględniając orzecznictwo Sądu Najwyższego i utrwalone orzecznictwo sądów powszechnych.

[25] Rekomendacja 18.5.:
18.5. Zakład ubezpieczeń nie powinien ustalać wysokości zadośćuczynienia, kierując się wyłącznie procentowym stopniem uszczerbku na zdrowiu.

[26] Wyrok Sądu Najwyższego z dnia 28 czerwca 2005 r. (I CK 7/05).

niemajątkową. Z uwagi na fakt, że proces ustalania odpowiedniej kwoty zadośćuczynienia jest zazwyczaj dynamiczny, niezmiernie istotne jest, aby zachowane w nim zostały odpowiednie standardy, w szczególności zapewniające poszanowanie interesów poszkodowanych, gwarantujące transparentność działań zakładu ubezpieczeń oraz aktywne podejmowanie wszelkich obiektywnie możliwych działań w celu zakończenia postępowania, w tym aktywne uczestnictwo zakładu ubezpieczeń w diagnozowaniu poszkodowanych, a w sytuacjach szczególnych, również w leczeniu i rehabilitacji, które to działania w efekcie powinny przełożyć się na adekwatność wypłacanych kwot zadośćuczynienia.

Pomimo ugruntowanego orzecznictwa w zakresie okoliczności, które należy brać pod uwagę, ustalając kwotę zadośćuczynienia, judykatura nie wypowiada się, w jaki konkretnie sposób okoliczności te wpływają na wysokość należnego świadczenia.

Brak stanowiska judykatury w powyższym zakresie nie tylko powoduje brak wiedzy u stron postępowania, w jaki sposób sąd uznał, że taka a nie inna kwota wyczerpuje roszczenia poszkodowanego, kompensując poniesioną przez niego krzywdę, ale również utrudnia wypracowanie jednolitego podejścia w przedmiocie ustalania wysokości zadośćuczynienia.

Dlatego, w aspekcie zapewnienia poszkodowanemu pełnej i zrozumiałej informacji o sposobie ustalenia wysokości zadośćuczynienia, niezmiernie istotne jest rekomendowanie przez organ nadzoru zakładom ubezpieczeń rozwiązania polegającego na tym, aby poszkodowany otrzymywał od zakładu ubezpieczeń wyliczenie zawierające: szczegółowy opis okoliczności, które zostały wzięte pod uwagę, określając rozmiar szkody niemajątkowej wraz ze wskazaniem dowodów stanowiących podstawę do ustalenia tych okoliczności oraz wycenę poszczególnych okoliczności określających rozmiar szkody niemajątkowej (Rekomendacja 14.1. i 14.2.[27]). Natomiast w przypadku uwzględnienia przyczynienia się poszkodowanego lub zmarłego do powstania szkody, istotne jest wskazanie: okoliczności, które zakład ubezpieczeń wziął pod uwagę, ustalając przyczynienie się, wraz ze wskazaniem dowodów stanowiących podstawę do ustalenia tych okoliczności, powodów uwzględnienia przyczynienia się poszkodowanego lub zmarłego, kwoty, o którą zostało pomniejszone zadośćuczynienie na skutek uwzględnienia przyczynienia się (Rekomendacja 14.3.[28]).

[27] Rekomendacja 14.1. i 14.2.:
14.1. Zakład ubezpieczeń powinien z własnej inicjatywy przekazać poszkodowanemu wyliczenie, na podstawie którego ustalił wysokość zadośćuczynienia.
14.2. Wyliczenie, o którym mowa w Rekomendacji 14.1., powinno w szczególności zawierać:
– szczegółowy opis okoliczności, które zakład ubezpieczeń wziął pod uwagę, określając rozmiar szkody niemajątkowej wraz ze wskazaniem dowodów stanowiących podstawę do ustalenia tych okoliczności,
– wycenę poszczególnych okoliczności, które zakład ubezpieczeń wziął pod uwagę, określając rozmiar szkody niemajątkowej.

[28] Rekomendacja 14.3.:
14.3. W przypadku miarkowania przez zakład ubezpieczeń wysokości zadośćuczynienia, w związku z ustaleniem przyczynienia się poszkodowanego lub zmarłego do powstania szkody niemajątkowej lub zwiększenia jej rozmiaru, zakład ubezpieczeń powinien wskazać poszkodowanemu również:
– okoliczności, które wziął pod uwagę, ustalając przyczynienie się poszkodowanego lub zmarłego do powstania szkody niemajątkowej lub zwiększenia jej rozmiaru, wraz ze wskazaniem dowodów stanowiących podstawę do ustalenia tych okoliczności,
– powody miarkowania zadośćuczynienia wskutek ustalenia przyczynienia się poszkodowanego lub zmarłego do powstania szkody niemajątkowej lub zwiększenia jej rozmiaru,
– wskazanie kwoty, o którą zostało pomniejszone zadośćuczynienie wskutek ustalenia przyczynienia się poszkodowanego lub zmarłego do powstania szkody niemajątkowej lub zwiększenia jej rozmiaru, wraz z uzasadnieniem zastosowania pomniejszenia we wskazanej wysokości.

Z postulatem zapewnienia poszkodowanemu pełnej i zrozumiałej informacji w zakresie ustalenia i wypłaty zadośćuczynienia skorelowany jest wynikający z Rekomendacji wymóg komunikowania poszkodowanego o istotnych dla niego etapach postępowania w sposób dokładnie określający powody podejmowania konkretnych rozstrzygnięć, z uwzględnieniem adekwatności do poziomu wiedzy, jaki reprezentuje przeciętny poszkodowany. W tym kontekście szczególne znaczenie mają Rekomendacje dotyczące składanych przez zakłady ubezpieczeń w postępowaniu w zakresie ustalenia i wypłaty zadośćuczynienia oświadczeń woli o przyznaniu bądź odmowie przyznania zadośćuczynienia 11.3., 11.4.[29]

Niezmiernie ważne jest zalecenie przesyłania korespondencji w postępowaniu, w którym poszkodowany działa przez pełnomocnika, również do poszkodowanego (Rekomendacja 11.8.), co daje mu orientację niezbędną w aspekcie możliwości decyzyjnych w ramach prowadzonego przez zakład ubezpieczeń postępowania, niezależnie od tego, czy reprezentujący poszkodowanego pełnomocnik z należytą starannością komunikuje go w powyższym zakresie[30]. Pełna i kompleksowa informacja o toczącym się przed zakładem ubezpieczeń postępowaniu może mieć zasadniczy wpływ na jego finalizację, tj. może przełożyć się na konsensus co do wysokości kwoty oferowanej przez zakład ubezpieczeń lub też, w razie braku akceptu dla wypłaconej przez zakład ubezpieczeń kwoty, może prowadzić do wyboru ustalenia należnego zadośćuczynienia na drodze sądowej.

W aspekcie możliwości dochodzenia roszczeń z tytułu zadośćuczynienia, jak również z punktu widzenia ochrony interesów poszkodowanych, szczególnie istotne są zapisy Rekomendacji poświęcone tematyce ugód, z których wynika, że treść ugody przewidującej zrzeczenie się roszczeń dotyczących zadośćuczynienia powinna w sposób wyraźny określać, którego roszczenia głównego zrzeka się poszkodowany ponad kwotę ugodzoną. Taka praktyka ma zabezpieczać poszkodowanych przed zbyt ogólnymi postanowieniami ugód, tak aby mieli oni świadomość, że podpisana ugoda skutkuje brakiem możliwości wystąpienia w przyszłości z konkretnym roszczeniem (Rekomendacja 15.[31]).

---

[29] Rekomendacja 11.3. i 11.4.:
11.3. Informacja, iż zadośćuczynienie nie przysługuje lub przysługuje w innej wysokości niż określona w zgłoszonym roszczeniu, powinna zawierać wskazanie konkretnych okoliczności oraz podstawy prawnej uzasadniającej całkowitą lub częściową odmowę wypłaty zadośćuczynienia.
11.4. W przypadku zajęcia stanowiska o wypłacie bezspornej części zadośćuczynienia, zakład ubezpieczeń powinien poinformować na piśmie poszkodowanego o okolicznościach, na których się oparł przy ustaleniu bezspornej części zadośćuczynienia. Informacja o ustaleniu bezspornej części zadośćuczynienia przekazana przez zakład ubezpieczeń poszkodowanemu powinna uwzględniać zasady określone w Rekomendacjach 14.1., 14.2 i 14.3.
[30] Rekomendacja 11.8.:
11.8. Gdy poszkodowany działa w postępowaniu w zakresie ustalenia i wypłaty zadośćuczynienia przez pełnomocnika, zakład ubezpieczeń powinien przesyłać korespondencję w tym postępowaniu, w szczególności korespondencję dotyczącą zrealizowanej wypłaty lub odmowy realizacji wypłaty zadośćuczynienia, do pełnomocnika, a także do wiadomości poszkodowanego.
[31] Rekomendacja 15.:
Występując z propozycją zawarcia ugody, zakład ubezpieczeń powinien zapewnić poszkodowanemu pełną i zrozumiałą informację o sposobie ustalenia wysokości proponowanego do wypłaty zadośćuczynienia.
15.1. Propozycja zawarcia ugody przekazana przez zakład ubezpieczeń poszkodowanemu powinna zawierać projekt ugody wraz z wyliczeniem, o którym mowa w Rekomendacjach 14.1., 14.2 i 14.3.
15.2. Zakład ubezpieczeń, przekazując propozycję zawarcia ugody, powinien zaproponować termin jej zawarcia, umożliwiający poszkodowanemu analizę tej propozycji.
15.3. Propozycja zawarcia ugody przekazana przez zakład ubezpieczeń poszkodowanemu powinna być sformułowana w sposób jasny, precyzyjny i zrozumiały.
15.4. Jeżeli przekazana przez zakład ubezpieczeń propozycja ugody obejmuje zrzeczenie się przez poszkodowanego roszczeń dotyczących zadośćuczynienia, treść ugody powinna wyraźnie wskazywać, że poszkodowany zrzeka się roszczenia z art. 445 § 1 lub art. 446 § 4 lub art. 448 w związku z art. 24 § 1 Kodeksu cywilnego ponad kwotę ugodzoną.

2. Zadośćuczynienie za doznaną krzywdę w przypadku śmierci osoby w następstwie wypadku komunikacyjnego – zagadnienia ogólne

Następstwo wypadku komunikacyjnego poza uszkodzeniem ciała lub wywołaniem rozstroju zdrowia poszkodowanego, o czym była mowa w pkt. 1 przedmiotowego opracowania, może obejmować również śmierć osoby uczestniczącej w takim wypadku w roli pieszego, kierującego pojazdem lub pasażera. Abstrahując od kwestii związanej z ustalaniem zasad odpowiedzialności cywilnej, zagadnieniem wywołującym szczególne problemy praktyczne pozostaje sprawa naprawienia szkody niemajątkowej (krzywda) w postaci cierpień psychicznych i fizycznych osób bliskich w stosunku do osoby zmarłej w wyniku wypadku komunikacyjnego. Niezależnie od podmiotu zobowiązanego do naprawienia tej szkody, którym może być sprawca będący osobą fizyczną lub zakład ubezpieczeń udzielający ochrony ubezpieczeniowej sprawcy zdarzenia w ramach ubezpieczenia OC posiadaczy pojazdów, należy wskazać, że podstawę prawną dla wypłaty zadośćuczynienia za doznaną krzywdę będącą następstwem śmierci osoby w wypadku komunikacyjnym mogą stanowić art. 446 § 4 Kodeksu cywilnego lub art. 448 w związku z art. 24 § 1 Kodeksu cywilnego.

Przywołane wyżej przepisy prawa umożliwiające osobom uprawnionym zaspokojenie ich roszczeń wynikających z poniesionej przez nie krzywdy w sposób odmienny określają krąg osób uprawnionych do zadośćuczynienia oraz poszczególne przesłanki uznania zasadności takich roszczeń. Natomiast wspólne elementy można odnaleźć w odniesieniu do kwestii zasad ustalania wysokości zadośćuczynienia.

Należy również zauważyć, że zróżnicowany okres obowiązywania ww. przepisów prawa powoduje, że w stosunku do wypadków komunikacyjnych i ich następstw w postaci śmierci osoby bliskiej, które miały miejsce po dniu 3 sierpnia 2008 r.[32], wybór podstawy prawnej dochodzonego roszczenia pozostaje w gestii osoby uprawnionej, która może oprzeć swoje roszczenie zarówno na art. 446 § 4 Kodeksu cywilnego, jak i na art. 448 w związku z art. 24 § 1 Kodeksu cywilnego. Natomiast w odniesieniu do wypadków komunikacyjnych i ich następstw w postaci śmierci osoby bliskiej, jakie miały miejsce od dnia 28 grudnia 1996 r.[33] do dnia 3 sierpnia 2008 r., oparcie przedmiotowego roszczenia jest możliwe wyłącznie na art. 448 Kodeksu cywilnego.

Mając na uwadze, że wykładnia językowa art. 446 § 4 Kodeksu cywilnego oraz art. 448 w związku z art. 24 § 1 Kodeksu cywilnego może prowadzić do wniosku o istnieniu wyłącznej kompe-

[32] Data wejścia w życie art. 446 § 4 Kodeksu cywilnego.
[33] Data wejścia w życie znowelizowanego art. 448 Kodeksu cywilnego.

tencji sądu do przyznania (orzeczeniem sądu) zadośćuczynienia za doznaną krzywdę w ramach postępowania cywilnego, należy wskazać, że w przypadku wystąpienia przesłanek przemawiających za zasadnością przyznania przedmiotowego zadośćuczynienia odpowiednia jego suma może zostać wypłacona przez podmiot ponoszący odpowiedzialność cywilną za szkodę niemajątkową, w tym przez zakład ubezpieczeń również na podstawie dobrowolnego uznania roszczenia osoby uprawnionej z umowy ubezpieczenia, jak i zawartej z nią ugody[34].

Ponadto należy mieć na uwadze, że zakres odpowiedzialności zakładu ubezpieczeń w ramach ubezpieczenia OC posiadaczy pojazdów posiada charakter akcesoryjny i stanowi pochodną zakresu odpowiedzialności samego ubezpieczonego będącego sprawcą wypadku komunikacyjnego. Powyższe oznacza, że obowiązek ubezpieczonego dotyczący zapłaty zadośćuczynienia osobom bliskim zmarłego na podstawie art. 446 § 4 Kodeksu cywilnego oraz art. 448 Kodeksu cywilnego zostaje przejęty, zgodnie z umową ubezpieczenia OC posiadaczy pojazdów, przez zakład ubezpieczeń na podstawie art. 34 ust. 1 ustawy o ubezpieczeniach obowiązkowych.

Poszczególne zagadnienia problemowe zostaną przedstawione poniżej z uwzględnieniem specyfiki wynikającej z odmiennych podstaw prawnych.

2.1. ZADOŚĆUCZYNIENIE ZA DOZNANĄ KRZYWDĘ NA PODSTAWIE ART. 446 § 4 KODEKSU CYWILNEGO

Art. 446 § 4 Kodeksu cywilnego

Sąd może także przyznać najbliższym członkom rodziny zmarłego odpowiednią sumę tytułem zadośćuczynienia pieniężnego za doznaną krzywdę.

2.1.1. Przesłanki uznania roszczenia za zasadne

2.1.1.1 Krąg osób uprawnionych

Zadośćuczynienie za doznaną krzywdę wskutek śmierci osoby bliskiej, spowodowanej czynem niedozwolonym, uregulowane w art. 446 § 4 Kodeksu cywilnego, zostało wprowadzone do polskiego porządku prawnego w dniu 3 sierpnia 2008 r. na mocy ustawy z dnia 30 maja 2008 r. o zmianie ustawy – Kodeks cywilny oraz niektórych innych ustaw (Dz. U. z 2008 r. Nr 116, poz. 731).

W świetle art. 446 § 4 Kodeksu cywilnego zadośćuczynienie za doznaną krzywdę, wynikającą ze śmierci osoby będącej bezpośrednio poszkodowanym, może zostać przyznane „najbliższym członkom rodziny", przy czym pojęcie to nie zostało dookreślone w przepisach prawa. Następstwem takiego stanu prawnego było pozostawienie pola na dokonanie stosownej interpretacji określającej krąg osób uprawnionych przez doktrynę prawa oraz judykaturę. Jednocześnie należy zauważyć, że brak określenia kryteriów, jakimi należałoby się kierować przy ustalaniu osób uprawnionych, pociąga za sobą konieczność rozpatrywania każdego roszczenia w sposób zindywidualizowany

[34] Art. 28 ustawy o działalności ubezpieczeniowej i reasekuracyjnej: zakład ubezpieczeń wypłaca odszkodowanie lub świadczenie na podstawie uznania roszczenia uprawnionego z umowy ubezpieczenia w wyniku ustaleń dokonanych w przeprowadzonym przez siebie postępowaniu, o którym mowa w art. 29, zawartej z nim ugody lub prawomocnego orzeczenia sądu.

przy jednoczesnym uwzględnianiu całokształtu okoliczności sprawy. Warty odnotowania jest również fakt, że art. 446 § 4 Kodeksu cywilnego wskazuje jako osoby uprawnione pośrednio poszkodowanych, tj. osoby, przeciwko którym nie jest wymierzone działanie sprawcy wypadku komunikacyjnego, a ich uszczerbek nie mieści się w sferze normalnych jego następstw.

Mając powyższe na uwadze, przyjmuje się, że „najbliższymi członkami rodziny" są osoby związane – co do zasady – relacjami prawnymi z osobą zmarłą[35] (m.in.: relacja małżeńska, pokrewieństwo, powinowactwo) przy jednoczesnym istnieniu między nimi ścisłych i faktycznych więzi emocjonalnych charakteryzujących się bliskością (m.in.: rodzice, dzieci, wnuki, współmałżonkowie, wychowankowie rodzin zastępczych)[36]. Dodatkowym elementem cechującym tę relację jest fakt, że sytuacja życiowa osób uprawnionych charakteryzuje się rodzajem pewnej zależności od zmarłego, którego przejawami mogą być m.in.: okoliczność wspólnego zamieszkiwania, wnoszenia składników majątkowych do wspólnego gospodarstwa domowego czy udzielania sobie wzajemnej pomocy w życiu zawodowym i prywatnym. Jednocześnie podkreślenia wymaga fakt, że akceptowalna jest również sytuacja, w której za „najbliższych członków rodziny" mogą zostać uznane osoby związane ze zmarłym wyłącznie więzią natury faktycznej a nie formalnej (m.in.: konkubent, dzieci konkubenta), przy zastrzeżeniu, że występująca między nimi relacja emocjonalna jest dostatecznie mocna.

Tym samym należy uznać, że rozstrzygającym kryterium pozwalającym na ustalenie, czy dana osoba należy do kręgu osób uprawnionych w świetle art. 446 § 4 Kodeksu cywilnego, jest charakter rzeczywistych, faktycznych stosunków łączących zmarłego z osobą uprawnioną, wskazujących na występowanie między nimi relacji o szczególnej bliskości, przejawiającej się istnieniem silnej i pozytywnej więzi emocjonalnej, niezależnie od istnienia między nimi formalnej więzi wynikającej z przepisów kodeksu rodzinnego i opiekuńczego[37].

Należy również zauważyć, że powyżej przedstawione zasady dotyczące ustalania kręgu osób uprawnionych do zadośćuczynienia w kontekście art. 446 § 4 Kodeksu cywilnego znalazły swój wyraz w Rekomendacjach 19.1. –19.3.[38]

[35] Wyrok Sądu Apelacyjnego w Krakowie z dnia 28 października 2014 r. (I ACa 1000/14).
[36] Wyrok Sądu Najwyższego z dnia 7 marca 2014 r. (IV CSK 374/13).
[37] M. Safjan, [w:] K. Pietrzykowski (red.), *Kodeks cywilny*. Tom I, Komentarz Art. 1–449[10], Warszawa 2015, s. 1516.
[38] Rekomendacja 19.1.:
19.1. W celu określenia kręgu uprawnionych do zadośćuczynienia na podstawie art. 446 § 4 oraz na podstawie art. 448 w związku z art. 24 § 1 Kodeksu cywilnego, zakład ubezpieczeń powinien ustalić, czy istniała dostatecznie mocna więź emocjonalna pomiędzy uprawnionym a zmarłym, powstała w szczególności poprzez wspólne zamieszkiwanie, prowadzenie wspólnego gospodarstwa domowego, czy służenie sobie wzajemną pomocą. Dodatkowo w celu określenia kręgu uprawnionych do zadośćuczynienia na podstawie art. 448 w związku z art. 24 § 1 Kodeksu cywilnego zakład ubezpieczeń powinien ustalić, czy w wyniku wypadku, którego następstwem była śmierć osoby bliskiej, nastąpiło zerwanie tej więzi, skutkujące w szczególności naruszeniem dobra osobistego uprawnionego, m.in.: szczególnej więzi rodzinnej pomiędzy członkami rodziny, więzi związanej z relacjami rodzinnymi lub łączącej osoby bliskie, prawa do życia w rodzinie i utrzymania tego rodzaju więzi, więzi rodziców z dzieckiem.
19.2. W celu ustalenia istnienia dostatecznie mocnej więzi emocjonalnej pomiędzy uprawnionym a zmarłym, zakład ubezpieczeń powinien badać wszelkie dostępne dowody, w tym korespondencję pisemną, wydruki poczty elektronicznej, relacje świadków, zdjęcia.
19.3. Określenie kręgu uprawnionych, o których mowa w Rekomendacji 19.1, powinno wynikać – w każdym przypadku – z istnienia faktycznych relacji pomiędzy uprawnionym a zmarłym.

2.1.1.2. Śmierć osoby bliskiej – bezpośrednio poszkodowanego

W myśl art. 446 § 4 Kodeksu cywilnego zadośćuczynienie za doznaną krzywdę stanowiącą uszczerbek niemajątkowy dotykający subiektywnej sfery osobowości człowieka, przejawiający się w szczególności: cierpieniem, bólem, poczuciem osamotnienia, powstałymi utrudnieniami życiowymi, koniecznością zasadniczo odmiennego i nowego urządzenia sobie życia, ograniczeniem sfery korzystania z przyjemności, osłabieniem aktywności życiowej i motywacji do przezwyciężania trudności życia, przysługuje najbliższym członkom rodziny po nastąpieniu śmierci bezpośrednio poszkodowanego w następstwie wypadku komunikacyjnego. Kompensata szkody niemajątkowej oparta na ww. warunkach oznacza, że w przypadku niewystąpienia zgonu bezpośrednio poszkodowanego, lecz wyłącznie uszkodzenia ciała lub rozstroju zdrowia, pośrednio poszkodowany będący najbliższym członkiem rodziny nie będzie uprawniony do otrzymania zadośćuczynienia w trybie przywołanego wyżej przepisu prawa.

W praktyce rozpatrzenia wymagają dwie możliwe sytuacje, których następstwem będzie powstanie roszczeń osób pośrednio poszkodowanych. Pierwsza sytuacja będzie miała miejsce, jeżeli śmierć osoby bliskiej nastąpi w chwili wypadku komunikacyjnego. Wówczas to roszczenie wynikające z art. 446 § 4 Kodeksu cywilnego powstanie z chwilą tej śmierci. Druga sytuacja zaistnieje, jeżeli pomiędzy skutkami wypadku komunikacyjnego dotykającymi bezpośrednio poszkodowanego w postaci uszkodzenia ciała lub rozstroju zdrowia a jego śmiercią wynikającą z doznanych obrażeń, wystąpi czasowy odstęp. W takim przypadku roszczenia najbliższych członków rodziny powstaną dopiero z chwilą śmierci osoby bliskiej.

2.1.1.3. Adekwatny związek przyczynowy

W obu wskazanych w pkt. 2.1.1.2 sytuacjach warunkiem zasadności roszczenia jest występowanie adekwatnego związku przyczynowego pomiędzy zachowaniem sprawcy, którego skutkiem był wypadek komunikacyjny a śmiercią bezpośrednio poszkodowanego. W odniesieniu do zagadnienia adekwatnego związku przyczynowego aktualność zachowują informacje przedstawione w pkt. 1.1.3.

Dodatkowo należy wskazać, że w świetle art. 446 § 4 Kodeksu cywilnego nie jest koniecznym, by najbliższy członek rodziny dowodził istnienia adekwatnego związku przyczynowego pomiędzy powstaniem jego krzywdy a wypadkiem komunikacyjnym, który ją pośrednio spowodował, lecz za wystarczające należy uznać wykazanie faktu, iż wypadek komunikacyjny spowodował śmierć osoby będącej osobą bliską. Wynikające z przedmiotowego przepisu prawa ułatwienie dowodowe powoduje, że dochodzenie roszczenia na podstawie art. 446 § 4 Kodeksu cywilnego jest dogodniejsze procesowo, jeżeli wynikające z niego wymogi zostaną porównane z wymogami wynikającymi z art. 448 Kodeksu cywilnego, o czym będzie mowa w pkt. 2.2. niniejszego opracowania.

2.1.1.4. Krzywda i jej rozmiar

W przypadku spełnienia przesłanek wynikających z art. 446 § 4 Kodeksu cywilnego, wskazanych powyżej, możliwe będzie stwierdzenie powstania krzywdy w związku ze śmiercią osoby bliskiej w następstwie wypadku komunikacyjnego. Należy przy tym zauważyć, że przedmiotowa krzywda wynika z faktu nagłej i niespodziewanej śmierci osoby bliskiej i stanowi jej następstwo

przejawiające się w okoliczności, że śmierć osoby bliskiej jest źródłem udręczeń moralnych osoby uprawnionej.

Natomiast kwestię problemową z punktu widzenia osoby uprawnionej może stanowić wykazanie rozmiaru krzywdy w celu ustalenia odpowiedniej kwoty zadośćuczynienia należnej najbliższemu członkowi rodziny, który doznał krzywdy w następstwie śmierci osoby bliskiej, co zostanie omówione w pkt. 2.1.2.

2.1.2. Zasady ustalania odpowiedniej kwoty zadośćuczynienia

Postanowienia art. 446 § 4 Kodeksu cywilnego nie określają kryteriów ustalania odpowiedniej kwoty zadośćuczynienia za doznaną krzywdę, której niewymierny charakter powoduje, że określenie stosownej kwoty jest kwestią złożoną i spotyka się z trudnościami w zakresie dotyczącym jej poprawnego ustalenia. Jednocześnie uwzględniając utrwalone orzecznictwo sądowe, w tym Sądu Najwyższego, należy stwierdzić, że możliwe jest wskazanie warunków, którym powinna odpowiadać, ustalona w związku z doznaną krzywdą, odpowiednia kwota zadośćuczynienia przy zastrzeżeniu, że w każdym przypadku przyznanie zadośćuczynienia – pomimo zaistnienia śmierci osoby bliskiej w następstwie wypadku komunikacyjnego – nie ma charakteru automatycznego i będzie zależało od dokonanej oceny całokształtu okoliczności sprawy.

Po pierwsze, za odpowiednią kwotę zadośćuczynienia należałoby uznać kwotę ustaloną w wysokości, która z punktu widzenia ogółu społeczeństwa byłaby uznawana za sprawiedliwą[39], adekwatną do doznanej krzywdy, respektującą równość wobec prawa oraz uwzględniającą wszystkie istotne kryteria (cechy) doznanej krzywdy. Oznacza to, że punktem wyjścia dla określenia odpowiedniej kwoty zadośćuczynienia jest poprawne ustalenie rozmiaru krzywdy doznanej przez uprawnionego przy uwzględnieniu jej indywidualnych cech. W zależności od specyfiki danego przypadku konkretna krzywda może być ściśle związana z: wystąpieniem wstrząsu psychicznego; cierpieniami wywołanymi śmiercią osoby bliskiej; wystąpieniem poczucia osamotnienia; rodzajem i intensywnością więzi łączącej najbliższego członka rodziny ze zmarłym; wystąpieniem zaburzeń psychicznych w postaci depresji lub nerwicy po śmierci osoby bliskiej; stopniem, w jakim uprawniony będzie umiał odnaleźć się w nowej rzeczywistości i jego zdolnością do przystosowania się do zaistniałej sytuacji; utratą radości życia; lękiem przed przyszłością; okresem traumy po śmierci osoby bliskiej oraz jego sytuacją rodzinną. Poza wymienionymi wyżej przykładowymi kryteriami uwzględnienia wymaga również: wiek uprawnionego; funkcja społeczna pełniona w jego życiu przez osobę zmarłą; fakt osiągnięcia samodzielności życiowej, w tym posiadania przez osobę uprawnioną własnej rodziny, jak i okoliczność utraty przez nią ze strony zmarłego wsparcia materialnego i emocjonalnego. Wszechstronna analiza konkretnego stanu faktycznego jest działaniem niezbędnym do oceny krzywdy, przy czym dokonana ocena powinna zostać oparta na zobiektywizowanych kryteriach, natomiast nie powinna opierać się wyłącznie na subiektywnych odczuciach uprawnionego. Należy podkreślić, że warunkiem uznania oceny konkretnej krzywdy za poprawną jest właściwe jej wyważenie w świetle wszystkich ujawnionych okoliczności danej sprawy. Przy czym ocena całokształtu okoliczności sprawy nie może mieć charakteru arbitralnego.

[39] Wyrok Sądu Apelacyjnego w Białymstoku z dnia 12 czerwca 2014 r. (I ACa 167/14).

Po drugie, warunkiem przyjęcia odpowiedniej kwoty zadośćuczynienia jest oparcie procesu jej ustalania na czytelnych, ujednoliconych kryteriach mających zastosowanie w podobnych sytuacjach. Należy podkreślić, że w sprawach o zadośćuczynienie na podstawie art. 446 § 4 Kodeksu cywilnego indywidualizacja ocen w zakresie dotyczącym rozmiaru krzywdy i jej wysokości zadośćuczynienia powinna doznawać ograniczeń. Oznacza to, że w przypadkach, w których stopień bliskości osoby uprawnionej w stosunku do zmarłego pozostaje taki sam, jak i występują podobieństwa dotyczące wieku uprawnionego, intensywności więzi pomiędzy uprawnionym a zmarłym, skali przeżywanego bólu i cierpień uprawnionego czy negatywnego wpływu śmierci osoby bliskiej na życie uprawnionego powinny być ustalane podobne kwoty zadośćuczynienia za doznaną krzywdę[40]. Należy dodać, że rozstrzyganie obiektywnie podobnych przypadków w miarę możliwości w podobny sposób – a nie dowolny – odpowiada funkcji zadośćuczynienia i standardowi równości wobec prawa oraz sprawiedliwości, zapobiegając rażącym dysproporcjom w zakresie ustalanych kwot zadośćuczynienia, przy czym w każdym przypadku należy uwzględniać specyfikę indywidualnej sprawy i okoliczności z nią związane, co będzie szczególnie utrudnione w sprawach nietypowych. Jednocześnie należy mieć na uwadze, że nie jest akceptowalny całkowity automatyzm przenoszenia oceny krzywdy z innych spraw do spraw podobnych, gdyż kwoty zadośćuczynienia ustalone w takich sprawach powinny stanowić jedynie orientacyjną wskazówkę mającą zapobiegać powstawaniu rażących dysproporcji w tym zakresie.

Po trzecie, należy podkreślić, że zadośćuczynienie powinno spełniać funkcję kompensacyjną. Powyższe oznacza, że kwota zadośćuczynienia powinna stanowić przybliżony ekwiwalent doznanej krzywdy mający na celu złagodzenie i zrekompensowanie doznanych cierpień fizycznych i psychicznych spowodowanych utratą członka rodziny, skutkującą naruszeniem chronionej prawem więzi rodzinnej i prawa do życia w rodzinie[41]. Ustalona w sposób poprawny wysokość zadośćuczynienia powinna ułatwić uprawnionemu odzyskanie równowagi psychicznej i emocjonalnej oraz przezwyciężenie ujemnych przeżyć przy uwzględnieniu długotrwałych i trudnych do oszacowania następstw śmierci osoby bliskiej. **Należy podkreślić, że kwota zadośćuczynienia powinna przedstawiać odczuwalną, realną wartość ekonomiczną adekwatną do warunków gospodarki rynkowej i aktualnych warunków życia, tak by mogła ona zostać przeznaczona na zaspokojenie zwiększonych potrzeb uprawnionego związanych z koniecznością urządzenia sobie przez niego życia na nowo przy uwzględnieniu konieczności przezwyciężania istniejących trudności.** Jednocześnie należy wskazać, że nie jest akceptowalne, by ustalona kwota była niewspółmiernie nieodpowiednia w stosunku do doznanej krzywdy, tj. była rażąco niska lub rażąco wygórowana i by nie stanowiła odczuwalnej rekompensaty doznanej krzywdy pomimo uwzględnienia wszystkich okoliczności sprawy mających wpływ na wysokość zadośćuczynienia. Należy również podkreślić, że kompensacyjny charakter zadośćuczynienia wymaga, by w każdym przypadku redukowania jego kwoty decyzja taka była wolna od arbitralności, precyzyjna, możliwa do weryfikacji i została oparta na konkretnych okolicznościach faktycznych przemawiających za takim stanowiskiem występujących w danej sprawie[42].

[40] Wyrok Sądu Najwyższego z dnia 28 sierpnia 2013 r. (V CSK 361/12).
[41] Wyrok Sądu Najwyższego z dnia 7 marca 2014 r. (IV CSK 374/13).
[42] Wyrok Sądu Najwyższego z dnia 27 listopada 2014 r. (IV CSK 112/14).

Po czwarte, podkreślenia wymaga, że **kwota ustalonego zadośćuczynienia nie powinna być uzależniona od miejsca zamieszkania uprawnionego**, w tym w ramach danego regionu lub miejscowości, gdyż przyjęcie takiego stanowiska mogłoby prowadzić do pogłębiania istniejących dysproporcji i budowania przekonania o niesprawiedliwości i nierówności wobec prawa. Podkreślenia wymaga, że **kwota zadośćuczynienia nie powinna być uzależniona również od statusu społecznego lub materialnego osoby uprawnionej**. Jednocześnie należy zauważyć, że przedmiotowa kwota może być w pewnych okolicznościach odnoszona do przeciętnej stopy życiowej społeczeństwa, która to przesłanka – posiadając charakter uzupełniający – przy jednoczesnym respektowaniu funkcji kompensacyjnej zadośćuczynienia i uwzględnianiu właściwej wagi konkretnej krzywdy może uzasadniać przyjmowanie jej umiarkowanego wymiaru, mając na celu zapobieżenie ustaleniu kwoty mogącej nosić cechy bezpodstawnego wzbogacenia[43]. Mając na uwadze zróżnicowanie społeczeństwa pod względem poziomu życia i zasobności majątkowej, istotne jest również, że pojęcie przeciętnej stopy życiowej społeczeństwa nie powinno skutkować odnoszeniem jej wyłącznie do oceny najbiedniejszych warstw społeczeństwa. Co więcej, przesłanka ta nie powinna eliminować innych istniejących czynników wpływających na kwotę zadośćuczynienia, lecz pomimo jej zastosowania powinna zapewnić ustalenie tej kwoty w wysokości odpowiadającej warunkom rynkowym.

Po piąte, należy mieć na uwadze, że **warunkiem uznania poprawności oceny indywidualnej krzywdy jest uwzględnienie przy ustaleniu kwoty zadośćuczynienia wszystkich istotnych okoliczności danej sprawy mających wpływ na rozmiar krzywdy**. Zadośćuczynienie, zgodnie z zasadą jego niepodzielności i jednolitości, jest – co do zasady – świadczeniem jednorazowym, całościowym, które powinno rekompensować krzywdę, uwzględniwszy jej dynamiczny charakter, w tym wszystkie negatywne skutki związane z utratą osoby bliskiej, jakie zostaną ustalone w ramach analizy sprawy, tj. zarówno te elementy krzywdy, które przeminęły, ale również te przyszłe, które z pewnością zostaną ujawnione. Oznacza to, że jeżeli przy ustaleniu zadośćuczynienia uwzględniono wszystkie elementy krzywdy wynikające z danego zdarzenia, fakt nasilenia się w przyszłości ujemnych jej skutków nie może stanowić podstawy do przyznania nowego zadośćuczynienia[44].

Należy zauważyć, że powyżej przedstawione zasady dotyczące ustalania odpowiedniej kwoty zadośćuczynienia w kontekście art. 446 § 4 Kodeksu cywilnego znalazły swój wyraz w Rekomendacji 18.2.[45]

[43] Wyrok Sądu Najwyższego z dnia 15 maja 2015 r. (V CSK 493/14).
[44] A. Olejniczak, Komentarz do art. 446 Kodeksu cywilnego, System Informacji Prawnej LEX.
[45] Rekomendacja 18.2.:
Zakład ubezpieczeń przy ustalaniu wysokości zadośćuczynienia dla najbliższych członków rodziny zmarłego dochodzonego na podstawie art. 446 § 4 Kodeksu cywilnego powinien uwzględnić w szczególności:
– rozmiar doznanego przez poszkodowanego bólu, cierpień moralnych oraz wstrząsu psychicznego po śmierci najbliższego członka rodziny,
– wystąpienie zaburzeń psychicznych poszkodowanego wywołanych śmiercią najbliższego członka rodziny,
– trudności adaptacyjne poszkodowanego związane z odnalezieniem się w nowej rzeczywistości po zdarzeniu oraz jej zaakceptowaniem,
– wiek zmarłego oraz rolę, jaką pełnił w rodzinie,
– wiek i sytuację życiową poszkodowanego,
– rodzaj i intensywność więzi łączących poszkodowanego ze zmarłym.

2.2. ZADOŚĆUCZYNIENIE ZA DOZNANĄ KRZYWDĘ NA PODSTAWIE ART. 448 W ZWIĄZKU Z ART. 24 § 1 KODEKSU CYWILNEGO

Art. 448 Kodeksu cywilnego
W razie naruszenia dobra osobistego sąd może przyznać temu, czyje dobro osobiste zostało naruszone, odpowiednią sumę tytułem zadośćuczynienia pieniężnego za doznaną krzywdę lub na jego żądanie zasądzić odpowiednią sumę pieniężną na wskazany przez niego cel społeczny, niezależnie od innych środków potrzebnych do usunięcia skutków naruszenia. Przepis art. 445 § 3 stosuje się.

Art. 23 Kodeksu cywilnego
Dobra osobiste człowieka, jak w szczególności zdrowie, wolność, cześć, swoboda sumienia, nazwisko lub pseudonim, wizerunek, tajemnica korespondencji, nietykalność mieszkania, twórczość naukowa, artystyczna, wynalazcza i racjonalizatorska, pozostają pod ochroną prawa cywilnego niezależnie od ochrony przewidzianej w innych przepisach.

Art. 24 Kodeksu cywilnego
§ 1. Ten, czyje dobro osobiste zostaje zagrożone cudzym działaniem, może żądać zaniechania tego działania, chyba że nie jest ono bezprawne. W razie dokonanego naruszenia może on także żądać, ażeby osoba, która dopuściła się naruszenia, dopełniła czynności potrzebnych do usunięcia jego skutków, w szczególności ażeby złożyła oświadczenie odpowiedniej treści i w odpowiedniej formie. Na zasadach przewidzianych w kodeksie może on również żądać zadośćuczynienia pieniężnego lub zapłaty odpowiedniej sumy pieniężnej na wskazany cel społeczny.
§ 2. Jeżeli wskutek naruszenia dobra osobistego została wyrządzona szkoda majątkowa, poszkodowany może żądać jej naprawienia na zasadach ogólnych.

2.2.1. Przesłanki uznania roszczenia za zasadne

2.2.1.1. Krąg osób uprawnionych

W odróżnieniu od postanowień art. 446 § 4 Kodeksu cywilnego, art. 448 Kodeksu cywilnego nie zawęża kręgu osób uprawnionych do najbliższych członków rodziny, lecz pozwala na dochodzenie zadośćuczynienia za doznaną krzywdę każdej osobie, której dobro osobiste zostało naruszone przy zastrzeżeniu spełnienia przesłanek, o których mowa w pkt. 2.2.1.2, 2.2.1.3, 2.2.1.4.

Pomimo wskazanej wyżej różnicy dotyczącej zakresu podmiotowego stosowania art. 448 Kodeksu cywilnego, należy mieć na uwadze, że w praktyce dla domagania się zadośćuczynienia na podstawie art. 448 Kodeksu cywilnego w związku ze śmiercią osoby w następstwie wypadku komunikacyjnego konieczne jest – co do zasady – wykazanie przez uprawnionego zgodnie z art. 6 Kodeksu cywilnego istnienia formalnej więzi rodzinnej łączącej go ze zmarłym oraz więzi emocjonalnej (uczuciowej) pomiędzy nim a zmarłym wynikających z istniejącego dobra osobistego. Powyższe oznacza, że w praktyce do kręgu osób uprawnionych będą należały osoby najbliższe w stosunku do zmarłego,

jeżeli ze zmarłym łączyły je wskazane wyżej więzi, o ile nie miały one charakteru wyłącznie więzi bliskości, co szerzej zostanie przedstawione w pkt. 2.2.1.2. Tym samym za osoby uprawnione do dochodzenia zadośćuczynienia należy uznać – co do zasady – najbliższych członków rodziny, których ze zmarłym łączyła więź wynikająca z pokrewieństwa lub zawarcia małżeństwa.

Należy jednak podkreślić, że w świetle art. 448 Kodeksu cywilnego krąg osób uprawnionych ma charakter otwarty i przy spełnieniu warunku związanego z istnieniem pomiędzy uprawnionym a zmarłym podlegającego ochronie dobra osobistego może on obejmować również inne osoby aniżeli przywołane powyżej.

Należy również zauważyć, że zasady dotyczące ustalania kręgu osób uprawnionych do zadośćuczynienia w kontekście art. 448 Kodeksu cywilnego znalazły swój wyraz w Rekomendacjach 19.1. –19.3.[46]

2.2.1.2. Naruszenie dobra osobistego

Znowelizowany art. 448 Kodeksu cywilnego od chwili wejścia w życie z dniem 28 grudnia 1996 r. stanowił i stanowi nadal podstawę ochrony dóbr osobistych, przy czym problematyczność tego zagadnienia powoduje fakt, że przepisy prawa nie zdefiniowały pojęcia dobra osobistego, a art. 23 Kodeksu cywilnego zawiera wyłącznie przykładowy i niewyczerpujący katalog dóbr osobistych podlegających ochronie prawnej.

W doktrynie prawa przyjmuje się, że dobrami osobistymi są wartości niemajątkowe wiążące się z osobowością człowieka uznawane powszechnie w społeczeństwie. Oznacza to, iż istnienie określonych dóbr osobistych będzie zależało od ocen formułowanych przez to społeczeństwo i powszechnie przez nie uznawanych w danym czasie. Istotne jest, że oceniając fakt naruszenia dobra osobistego, należy kierować się kryterium obiektywnym odwołującym się do przyjętych w danym społeczeństwie wartości i ocen, według których dobro osobiste jest doniosłe i podlega ochronie prawnej. Przyjęcie jako kryterium wyłącznie subiektywnej oceny osoby uprawnionej dla stwierdzenia faktu naruszenia dobra osobistego należy uznać za niewystarczające.

Odnosząc się do zagadnienia dotyczącego istnienia dobra osobistego w postaci więzi emocjonalnej, szczególnie bliskiej w relacjach rodzinnych pomiędzy zmarłym a osobą uprawnioną, należy wskazać, że orzecznictwo sądowe do tej kategorii dóbr osobistych zalicza między innymi: prawo do życia w (pełnej) rodzinie; prawo do życia rodzinnego i utrzymywania tego rodzaju więzi; prawo do życia w związku małżeńskim; szczególną więź emocjonalną między osobami bliskimi będącymi z kręgu najbliższych członków rodziny; więź emocjonalną łączącą osoby bliskie; więź (relację) między rodzicami i dzieckiem; szczególną więź rodzinną; prawo do posiadania rodzica i życia w pełnej rodzinie oraz prawo do utrzymania więzi rodzinnych[47]. Należy przy tym podkreślić, że więź rodzinna w prawidłowo funkcjonującej rodzinie odgrywa doniosłą rolę, zapewniając członkom rodziny między innymi: poczucie stabilności przez cały okres życia, wzajemne wsparcie materialne i w sferze niematerialnej, jak i pomoc w wychowaniu dzieci oraz zapewnieniu im możliwości kształcenia. Z tego właśnie względu stanowi ona dobro osobiste podlegające ochronie

[46] Rekomendacja 19.
[47] Postanowienie Sądu Najwyższego z dnia 27 czerwca 2014 r. (III CZP 2/14).

prawnej. Należy jednocześnie zaznaczyć, że nie każda taka więź może zostać uznana za dobro osobiste, lecz wyłącznie taka, której zerwanie powoduje ból, cierpienie i poczucie krzywdy, przy czym ocena naruszenia dobra osobistego jest dokonywana z perspektywy skutków, jakie zostały wywołane w świecie zewnętrznym w świetle okoliczności konkretnej sprawy[48].

Dodatkowo należy mieć na uwadze, że dla uznania zasadności roszczenia o zadośćuczynienie konieczne jest wykazanie przez uprawnionego istnienia rzeczywistej, silnej, pozytywnej i intensywnej więzi, stanowiącej dobro osobiste podlegające ochronie prawnej, jak i faktu jego naruszenia, spowodowanego zerwaniem formalnej więzi rodzinnej oraz więzi emocjonalnej w wyniku śmierci osoby bliskiej w następstwie wypadku komunikacyjnego, co nie jest wymagane w przypadku roszczenia opartego na art. 446 § 4 Kodeksu cywilnego[49].

2.2.1.2.1. Śmierć osoby bliskiej

Zgodnie z art. 448 Kodeksu cywilnego zadośćuczynienie za doznaną krzywdę będzie mogło być uznane za zasadne w sytuacji, w której naruszenie wskazanego wyżej dobra osobistego zostanie spowodowane śmiercią osoby bliskiej w stosunku do uprawnionego w następstwie wypadku komunikacyjnego, przy czym pomiędzy tymi faktami powinien zachodzić adekwatny związek przyczynowy.

Dodatkowo należy wskazać, że w przypadku roszczeń związanych z wypadkami komunikacyjnymi, których następstwem była śmierć osoby bliskiej, która nastąpiła przed dniem 3 sierpnia 2008 r., a więc przed wejściem w życie art. 446 § 4 Kodeksu cywilnego, jedyną i właściwą podstawę prawną do dochodzenia zadośćuczynienia za doznaną krzywdę stanowił i nadal stanowi art. 448 Kodeksu cywilnego w związku z art. 24 § 1 Kodeksu cywilnego.

2.2.1.2.2. Bezprawność i zawiniony charakter zachowania

W myśl art. 448 Kodeksu cywilnego warunkiem uznania zasadności opartego na nim roszczenia jest stwierdzenie, że zachowanie powodujące naruszenie dobra osobistego nosi cechy zachowania bezprawnego w świetle obiektywnych kryteriów oceny przy uwzględnieniu okoliczności konkretnego przypadku. Oznacza to, że zachowanie takie musi być sprzeczne z szeroko rozumianym porządkiem prawnym, a więc obowiązującymi normami prawnymi lub regułami postępowania wynikającymi z zasad współżycia społecznego.

Dodatkowo należy wskazać, że w przypadku oparcia roszczenia na art. 448 Kodeksu cywilnego zachowanie powodujące naruszenie dobra osobistego musi być również zachowaniem zawinionym, nawet w najmniejszym stopniu, czego potwierdzenie może stanowić wyrok sądu karnego stwierdzający taką winę[50].

Należy mieć na uwadze, że wskazane wyżej okoliczności faktyczne obejmujące bezprawność i zawiniony charakter zachowania wymagają udowodnienia, co nie jest wymagane w przypadku roszczenia opartego na art. 446 § 4 Kodeksu cywilnego[51].

[48] M. Pazdan [w:] K. Pietrzykowski (red.), *Kodeks cywilny*. Tom I, Komentarz Art. 1–449[10], Warszawa 2015, s. 126–127.
[49] Wyrok Sądu Apelacyjnego w Lublinie z dnia 7 maja 2014 r. (I ACa 57/14).
[50] Wyrok Sądu Apelacyjnego w Łodzi z dnia 11 lipca 2013 r. (I ACa 217/13).
[51] Wyrok Sądu Najwyższego z dnia 27 czerwca 2014 r. (SN III CZP 2/14).

2.2.1.3 Adekwatny związek przyczynowy

Należy wskazać, że zasady dotyczące istnienia i oceny adekwatnego związku przyczynowego przedstawione w pkt. 2.1.1.3. zachowują swoją aktualność również w stosunku do zadośćuczynienia za doznaną krzywdę dochodzonego na podstawie art. 448 Kodeksu cywilnego z zastrzeżeniem, iż w tym przypadku wymagane jest istnienie przedmiotowego związku pomiędzy krzywdą osoby uprawnionej wynikającą z naruszenia jej dobra osobistego a wypadkiem komunikacyjnym, który do niej doprowadził.

Należy mieć również na uwadze, że istnienie przedmiotowego związku przyczynowego musi zostać wykazane.

2.2.1.4 Krzywda i jej rozmiar

W świetle art. 448 Kodeksu cywilnego należy pamiętać, że o naruszeniu dobra osobistego można mówić, jeżeli wyrządzona uprawnionemu, będącemu bezpośrednio poszkodowanym, krzywda nie ma charakteru małej wagi, lecz jest realna i istotna[52].

W przypadku spełnienia przesłanek wynikających z przywołanej wyżej podstawy prawnej i przedstawionych powyżej przesłanek możliwe będzie stwierdzenie powstania krzywdy w związku z naruszeniem dobra osobistego osoby uprawnionej w wyniku śmierci osoby bliskiej w następstwie wypadku komunikacyjnego.

Jednocześnie należy mieć na uwadze, że kwestię problemową z punktu widzenia uprawnionego może stanowić – podobnie jak w przypadku zadośćuczynienia dochodzonego na podstawie art. 446 § 4 Kodeksu cywilnego – wykazanie rodzaju i rozmiaru krzywdy w celu ustalenia odpowiedniej kwoty zadośćuczynienia, co zostanie omówione w pkt. 2.2.2.

2.2.2. Zasady ustalania odpowiedniej kwoty zadośćuczynienia

W przypadku zadośćuczynienia za doznaną krzywdę opartego na art. 448 Kodeksu cywilnego, podobnie jak w przypadku art. 446 § 4 Kodeksu cywilnego przepisy prawa nie wskazują kryteriów pozwalających na ustalenie odpowiedniej jego wysokości. Mając to na uwadze, należy odwołać się do utrwalonego orzecznictwa sądowego, w tym Sądu Najwyższego, które wskazuje warunki, jakie powinna spełniać, ustalona w związku z doznaną krzywdą, odpowiednia kwota zadośćuczynienia. Co charakterystyczne w poszczególnych stanowiskach sądów można odnaleźć elementy wspólne, odnoszące się do kwestii zasad ustalania wysokości zadośćuczynienia, opartego na art. 446 § 4 Kodeksu cywilnego, jak i na art. 448 Kodeksu cywilnego. Co więcej należy wskazać, że zadośćuczynienie za doznaną krzywdę oparte na art. 446 § 4 Kodeksu cywilnego oraz na art. 448 Kodeksu cywilnego nie są rodzajowo odmienne[53]. Konsekwencją powyższego jest fakt, że uwagi dotyczące obowiązku rozważania i uwzględniania wszystkich istotnych okoliczności konkretnej sprawy, podobieństwa spraw i związanego z tym postulatu dążenia do określania podobnych kwot zadośćuczynienia w podobnych sprawach, o czym była mowa przy art. 446 § 4 Kodeksu cywil-

[52] M. Pazdan [w:] K. Pietrzykowski (red.), *Kodeks cywilny*. Tom I, Komentarz Art. 1–449[10], Warszawa 2015, s. 126–127.
[53] Wyrok Sądu Najwyższego z dnia 28 sierpnia 2013 r. (V CSK 361/12).

nego w pkt. 2.1.2. niniejszego opracowania, zachowują swoją aktualność również w odniesieniu do ustalania zadośćuczynienia na podstawie art. 448 Kodeksu cywilnego.

Jednocześnie mając na uwadze powyższe, podkreślenia wymaga występowanie w procesie ustalania zadośćuczynienia w odpowiedniej kwocie charakterystycznych i typowych elementów obrazujących specyfikę ww. procesu opartego na art. 448 Kodeksu cywilnego.

Po pierwsze, należy wskazać, że **ustalona kwota zadośćuczynienia powinna być adekwatna do rodzaju, wielkości i intensywności doznanej przez uprawnionego krzywdy, której ocena oparta na zobiektywizowanych kryteriach powinna wynikać z przeprowadzonej w sposób wnikliwy i szczegółowy analizy konkretnej sprawy**. Celem takiej analizy powinno być uwzględnienie w dostatecznym stopniu wszystkich okoliczności danej sprawy składających się na doznaną krzywdę, tak by nie ograniczać waloru kompensacyjnego ustalonej ostatecznie kwoty zadośćuczynienia. Przy czym należy mieć na uwadze, że ww. analiza powinna zostać dokonana w sposób zindywidualizowany i skonkretyzowany w stosunku do osoby uprawnionej z uwzględnieniem wszelkich niuansów wynikających ze stanu faktycznego, w którym się ona znajdowała. Spełnienie ww. warunku pozwoli na wypełnienie treścią – wynikającą z konkretnych okoliczności analizowanej sprawy – ogólnych kryteriów przywołanych przy ocenie krzywdy.

W praktyce powyższe oznacza, że właściwie ustalona kwota zadośćuczynienia powinna uwzględniać między innymi: indywidualne cechy uprawnionego, w tym: jego dotychczasowy tryb życia, warunki rodzinne (np. posiadanie własnej rodziny), stopień pokrewieństwa z osobą zmarłą, charakter relacji rodzinnych i stopień ich intensywności pomiędzy osobą zmarłą a osobą uprawnioną, wiek uprawnionego, stopień nasilenia jego krzywdy i czas jej trwania, trwałość doznanych przez niego ujemnych przeżyć i cierpień psychicznych obejmujących w szczególności: dramatyzm doznań po śmierci osoby bliskiej, poczucie osamotnienia i pustki, wstrząs psychiczny wywołany śmiercią osoby bliskiej, wystąpienie zaburzeń będących skutkiem śmierci osoby bliskiej przejawiających się na przykład: zakłóceniem codziennego funkcjonowania, osłabieniem sytuacji życiowej i zdolności radzenia sobie z codziennymi problemami, skupianiem uwagi na przeżywaniu smutku i żalu, utratą radości życia, niechęcią do kontaktów społecznych, brakiem poczucia bezpieczeństwa, ograniczeniem aktywności społecznej/zawodowej, zmianami postępowania (np. zmiana sposobu spędzania okresów świątecznych, nadużywanie alkoholu, przerwanie nauki), utratą kreatywności zawodowej lub wcześniejszych zainteresowań, utrzymującym się stanem depresji, tęsknoty, żalu, zmianami psychofizycznymi, koniecznością korzystania ze specjalistycznej pomocy lekarskiej (np. z zakresu psychologii, psychiatrii), koniecznością korzystania z leczenia farmakologicznego lub wsparcia duchowego w ramach wspólnoty religijnej. Uwzględnienia wymaga również rola, jaką pełniła w rodzinie bliska osoba zmarła, jej wiek, stopień zawinienia sprawcy zachowania skutkującego naruszeniem dobra osobistego i sposób jego zachowania po dokonaniu tego naruszenia, okoliczności śmierci osoby bliskiej, jak i okres, jaki upłynął od wypadku komunikacyjnego.

Po drugie, należy mieć na uwadze, że ustalona kwota zadośćuczynienia nie może mieć charakteru symbolicznego, lecz powinna w sposób należyty kompensować doznaną krzywdę i posiadać

odczuwalną ekonomicznie dla uprawnionego wartość adekwatną do warunków gospodarki rynkowej, spełniając tym samym funkcję kompensacyjną.

Po trzecie, podkreślenia wymaga, że ustalona kwota zadośćuczynienia powinna wynagradzać całą krzywdę, tj. krzywdę istniejącą w danym momencie (np. orzekania przez sąd), krzywdę, która jest możliwa do przewidzenia, jak i krzywdę, którą można przewidzieć z dużym stopniem prawdopodobieństwa[54].

Dodatkowo należy wskazać, że w procesie ustalania odpowiedniej kwoty zadośćuczynienia – niezależnie od przyjętej podstawy prawnej jego dochodzenia lub przyznania – zakład ubezpieczeń powinien uwzględniać zasady określone w Rekomendacji 4.2.[55], 14.[56], 16.[57] oraz 17[58]. Ponadto, w odniesieniu do ustalania kwoty zadośćuczynienia na podstawie art. 448 Kodeksu cywilnego, zakład ubezpieczeń powinien uwzględniać zasady określone w Rekomendacji 18.3.[59]

[54] A. Olejniczak, Komentarz do art. 448 Kodeksu cywilnego, System Informacji Prawnej LEX.

[55] Rekomendacja 4.2.:
Procedury w zakresie sposobu ustalania wysokości zadośćuczynienia powinny w szczególności zawierać:
– okoliczności, które zakład ubezpieczeń bierze pod uwagę, określając rozmiar krzywdy, wynikające z orzecznictwa Sądu Najwyższego i utrwalonego orzecznictwa sądów powszechnych,
– okoliczności, które zakład ubezpieczeń bierze pod uwagę, ustalając przyczynienie się poszkodowanego lub zmarłego do powstania szkody niemajątkowej lub zwiększenia jej rozmiaru, wynikające z orzecznictwa Sądu Najwyższego i utrwalonego orzecznictwa sądów powszechnych,
– dowody, na których opiera się zakład ubezpieczeń, ustalając okoliczności brane pod uwagę przy określeniu rozmiaru krzywdy i przyczynienia się poszkodowanego lub zmarłego do powstania szkody niemajątkowej lub zwiększenia jej rozmiaru,
– sposób dokonywania wyceny okoliczności, które zakład ubezpieczeń bierze pod uwagę, określając rozmiar krzywdy,
– sposób ustalania kwoty, o którą zostało pomniejszone zadośćuczynienie wskutek ustalenia przyczynienia się poszkodowanego lub zmarłego do powstania szkody niemajątkowej lub zwiększenia jej rozmiaru.

[56] Rekomendacja 14. – porównaj przypis 27 i 28.

[57] Rekomendacja 16.:
16.1. Formularze/ankiety wykorzystywane przez zakład ubezpieczeń w celu ustalenia okoliczności mających wpływ na stwierdzenie i ocenę rozmiaru szkody niemajątkowej, ustalenia istnienia adekwatnego związku przyczynowego pomiędzy zdarzeniem a szkodą niemajątkową oraz określenia wysokości zadośćuczynienia powinny zawierać pytania odpowiednie do sytuacji życiowej poszkodowanego.
16.2. Porównaj przypis 6.

[58] Rekomendacja 17.1. – porównaj przypis 16.
Rekomendacja 17.2. – porównaj przypis 24.
Rekomendacja 17.3. – porównaj przypis 14.
Rekomendacja 17.4.:
17.4. Kwota zadośćuczynienia powinna stanowić sumę wycen poszczególnych okoliczności dokonanych przez zakład ubezpieczeń, które wziął pod uwagę w danej sprawie.
Rekomendacja 17.5. – porównaj przypis 16.
Rekomendacja 17.6. – porównaj przypis 17.

[59] Rekomendacja 18.3.:
18.3. Zakład ubezpieczeń przy ustalaniu wysokości zadośćuczynienia w związku z naruszeniem dobra osobistego poszkodowanego w następstwie śmierci osoby bliskiej, dochodzonego na podstawie art. 448 w związku z art. 24 § 1 Kodeksu cywilnego, powinien uwzględnić w szczególności jego:
– ból, cierpienie,
– poczucie krzywdy.

3. Instytucja przyczynienia i jej wpływ na wysokość zadośćuczynienia za doznaną krzywdę

Art. 362 Kodeksu cywilnego

Jeżeli poszkodowany przyczynił się do powstania lub zwiększenia szkody, obowiązek jej naprawienia ulega odpowiedniemu zmniejszeniu stosownie do okoliczności, a zwłaszcza do stopnia winy obu stron.

3.1. OGÓLNA CHARAKTERYSTYKA INSTYTUCJI PRZYCZYNIENIA W KONTEKŚCIE ZADOŚĆUCZYNIENIA

Art. 362 Kodeksu cywilnego przewidując możliwość ograniczenia obowiązku naprawienia szkody, w tym szkody niemajątkowej, nie różnicuje podstawy prawnej, z której obowiązek jej naprawienia wynika, jak i podmiotu, na rzecz którego obowiązek ten ma zostać spełniony. Tym samym zakres stosowania ww. przepisu prawa może obejmować bezpośrednio poszkodowanego, o którym mowa w art. 445 § 1 i art. 448 Kodeksu cywilnego, jak i pośrednio poszkodowanego, o którym mowa w art. 446 § 4 Kodeksu cywilnego.

W odniesieniu do procesu ustalania odpowiedniej kwoty zadośćuczynienia za doznaną krzywdę instytucja przyczynienia może zostać zastosowana w sytuacji, w której powstała szkoda niemajątkowa nie jest skutkiem wyłącznie zdarzenia (np. wypadku komunikacyjnego), z jakim przepisy prawa łączą obowiązek odszkodowawczy określonego podmiotu, lecz jej powstanie lub zwiększenie można przypisać również innemu podmiotowi. W przedmiotowej sytuacji w orbicie zainteresowania znajdują się poszkodowany bezpośrednio, w tym bliska osoba zmarła, jak i poszkodowany pośrednio (najbliższy członek rodziny), których zachowanie stanowiło przyczynę konkurencyjną w stosunku do zachowania osoby, której została przypisana odpowiedzialność za powstanie danej szkody niemajątkowej[60]. Należy zauważyć, że zachowanie ww. osób powinno stanowić samodzielny i zewnętrzny – względem przyczyny głównej – czynnik powstania krzywdy, co oznacza, że powinno ono mieć bezpośredni wpływ na fakt jej powstania lub jej zwiększenia.

Należy zaznaczyć, że przyczynienie jest kategorią obiektywną, która powinna być rozpatrywana w ramach adekwatnego związku przyczynowego – przedstawionego w pkt. 2.1.1.3. niniejszego opracowania – wynikającego z art. 361 § 1 Kodeksu cywilnego, co oznacza, że można o nim mówić wówczas, gdy zachowanie poszkodowanego bezpośrednio, w tym bliskiej osoby zmarłej,

[60] Wyrok Sądu Najwyższego z dnia 12 lipca 2012 r. (I CSK 660/11).

jak i poszkodowanego pośrednio, którego zachowanie miało wpływ na śmierć osoby bliskiej w następstwie wypadku komunikacyjnego, pozostaje w adekwatnym związku przyczynowym z powstałą szkodą niemajątkową[61].

Jednocześnie należy mieć na uwadze, że obiektywny charakter instytucji przyczynienia powoduje, że same elementy podmiotowe, na które składają się czynniki subiektywne występujące po stronie osób wskazanych powyżej (np. wina) nie konstytuują wystąpienia przyczynienia w konkretnym stanie faktycznym. Należy przez to rozumieć, że wina ww. osób będąca przejawem braku należytej staranności, jakiej można oczekiwać od osoby rozważnej w konkretnej sytuacji i dbającej o własne interesy, może stanowić wyłącznie kryterium mające ewentualny wpływ na miarkowanie (ograniczanie) kwoty zadośćuczynienia – o czym będzie mowa w pkt. 3.2. – jeżeli taka wina z uwagi na wiek osoby, jej poczytalność może być jej przypisana, a występujący w danej sprawie adekwatny związek przyczynowy nie budzi wątpliwości. W przypadku braku stwierdzenia takiej winy o ewentualnym przyczynieniu i jego konsekwencjach w postaci możliwości ograniczania kwoty zadośćuczynienia można mówić wówczas, gdy ww. osoby przyczyniły się do powstania lub zwiększenia szkody niemajątkowej, w następstwie obiektywnie nieprawidłowego postępowania przy istnieniu adekwatnego związku przyczynowego pomiędzy ich zachowaniem, a powstałą szkodą niemajątkową. Przy czym należy mieć na uwadze, że stosowany w konkretnej sprawie wzorzec postępowania, na podstawie którego stwierdzono nieprawidłowość danego zachowania, powinien być adekwatny do konkretnej sprawy oraz uwzględniać jej specyfikę, w tym: rodzaj i okoliczności zdarzenia, wiek danej osoby, jej stan psychiczny, jak i stopień świadomości i rozeznania[62].

Należy jednocześnie mieć na uwadze, że zastosowanie instytucji przyczynienia nie powinno skutkować całkowitym oddaleniem zgłoszonego przez osobę uprawnioną roszczenia, co wynika z faktu, że jej przyczynienie może mieć jedynie wpływ na ocenę zakresu naprawienia danej szkody niemajątkowej, a nie na to, czy w ogóle obowiązek taki istnieje[63].

3.2. ZASADY MIARKOWANIA KWOTY ZADOŚĆUCZYNIENIA

Zastosowanie instytucji przyczynienia może prowadzić do ograniczenia prawnego obowiązku kompensacji szkody niemajątkowej poprzez miarkowanie kwoty należnego osobie uprawnionej zadośćuczynienia. Oznacza to, że w przypadku uwzględnienia w procesie ustalania kwoty zadośćuczynienia za doznaną krzywdę instytucji przyczynienia konieczne staje się dokonanie konkretnej i zindywidualizowanej oceny całokształtu stanu faktycznego danej sprawy. Analiza taka powinna zostać przeprowadzona w sposób możliwie wyczerpujący, w tym w szczególności pod kątem: okoliczności obciążających bezpośrednio, jak i pośrednio poszkodowanego, w tym bliską osobę zmarłą; winy obu stron; ciężaru i roli naruszenia przez strony spoczywających na nich praw-

[61] Z. Banaszczyk [w:] K. Pietrzykowski (red.), *Kodeks cywilny*. Tom I, Komentarz Art. 1–449[10], Warszawa 2015, s. 1169–1173.
[62] Z. Banaszczyk [w:] K. Pietrzykowski (red.), *Kodeks cywilny*. Tom I, Komentarz Art. 1–449[10], Warszawa 2015, s. 1169–1173.
[63] Wyrok Sądu Najwyższego z dnia 22 czerwca 1981 r. (II CR 237/81).

nych i pozaprawnych reguł postępowania oraz zasad współżycia społecznego; celów i motywów ich postępowania; specyficznych cech osobistych poszkodowanego bezpośrednio, w tym bliskiej osoby zmarłej, jak poszkodowanego pośrednio, w tym ich wieku[64]. Należy przy tym podkreślić, że stwierdzenie wystąpienia przyczynienia w danej sprawie jest warunkiem wstępnym i koniecznym, dla możliwości rozważenia ograniczenia kwoty zadośćuczynienia za doznaną krzywdę, lecz jednocześnie okoliczność ta nie jest wystarczająca do dokonania odpowiedniego miarkowania, którego zasadność zastosowania jest uzależniona od oceny takiej potrzeby i jej zakresu stosownie do całokształtu okoliczności danej sprawy[65]. Powyższe wynika z faktu, że stwierdzenie istnienia przyczynienia w danej sprawie nie konstytuuje obowiązku miarkowania należnego zadośćuczynienia za doznaną krzywdę, lecz wyłącznie stwarza taką ewentualność. Oznacza to, że możliwe są sytuacje, w których pomimo wystąpienia przesłanek formalnie uzasadniających przyjęcie przyczynienia i zredukowanie kwoty zadośćuczynienia z uwagi na wystąpienie szczególnych dla danej sprawy okoliczności miarkowanie zadośćuczynienia nie będzie uznane za uzasadnione.

Z tego względu stosowanie w zakresie miarkowania kwoty zadośćuczynienia jakichkolwiek automatyzmów, w tym w szczególności przyjmowanie określonego stopnia przyczynienia (np. w wartościach procentowych), a następnie obniżanie kwoty należnego zadośćuczynienia za doznaną krzywdę o tak ustaloną wartość procentową należy uznać za – co do zasady – nieakceptowalne w świetle wymogów art. 362 Kodeksu cywilnego. Jednocześnie nie można wykluczyć, że w konkretnej sprawie taka sytuacja może mieć miejsce, jeżeli będzie to uzasadnione w świetle oceny wszystkich jej okoliczności faktycznych. Należy podkreślić również, że proces miarkowania kwoty zadośćuczynienia nie powinien być rezultatem kalkulacji matematycznej lub abstrakcyjnego rozumowania, lecz powinien zostać oparty na racjonalnej ocenie wynikającej z zasad doświadczenia życiowego.

Należy odnotować także, że w przypadku stosowania instytucji przyczynienia na etapie postępowania likwidacyjnego prowadzonego przez zakład ubezpieczeń ocena zasadności jej przyjęcia w konkretnej sprawie zależy od oceny i decyzji podjętej przez ten zakład ubezpieczeń, która to decyzja powinna wynikać z dokonanej w sposób rzetelny i całościowy analizy danej sprawy. Należy mieć przy tym na uwadze, że skierowanie takiej sprawy na drogę postępowania cywilnego skutkuje tym, że ocena zasadności jej zastosowania zostanie pozostawiona sądowi, przy czym w takiej sytuacji art. 362 Kodeksu cywilnego zaliczany do tzw. prawa sędziowskiego, pozostawiając sądowi pewien margines swobody w ocenie konkretnego stanu faktycznego, nie zwalnia go jednocześnie z obowiązku wnikliwego rozważenia przesłanek zawartych w przepisie prawa i ich uzasadnionego stosowania[66].

[64] Wyrok Sądu Apelacyjnego w Warszawie z dnia 14 października 2009 r. (VI ACa 414/09).
[65] Wyrok Sądu Najwyższego z dnia 29 października 2008 r. (IV CSK 243/08).
[66] Z. Banaszczyk [w:] K. Pietrzykowski (red.), *Kodeks cywilny*. Tom I, Komentarz Art. 1–449[10], Warszawa 2015, s. 1173–1175.

W odniesieniu do ustalania kwoty zadośćuczynienia przy zastosowaniu instytucji przyczynienia zakład ubezpieczeń powinien uwzględniać zasady określone w Rekomendacji 20.[67]

[67] Rekomendacja 20.:
20.1. Zakład ubezpieczeń powinien ustalić w pierwszej kolejności istnienie adekwatnego związku przyczynowego pomiędzy zachowaniem poszkodowanego lub zmarłego a powstaniem lub zwiększeniem rozmiaru szkody niemajątkowej, na podstawie wszechstronnego rozważenia wszystkich okoliczności konkretnego wypadku.
20.2. Zakład ubezpieczeń, w przypadku ustalania przyczynienia się poszkodowanego lub zmarłego do powstania szkody niemajątkowej lub zwiększenia jej rozmiaru, bierze pod uwagę w szczególności: winę lub nieprawidłowość zachowania się poszkodowanego lub zmarłego, porównanie stopnia winy stron wypadku, rozmiar szkody niemajątkowej doznanej przez poszkodowanego, ewentualne inne okoliczności wypadku. Ocena zachowania się poszkodowanego skutkująca ustaleniem przyczynienia się poszkodowanego do powstania szkody niemajątkowej lub zwiększenia jej rozmiaru powinna w każdym przypadku uwzględniać okoliczności konkretnego wypadku.
20.3. Ustalając przyczynienie się poszkodowanego lub zmarłego do powstania szkody niemajątkowej lub zwiększenia jej rozmiaru, zakład ubezpieczeń powinien wziąć pod uwagę małoletność poszkodowanego lub zmarłego i wynikający stąd ograniczony zakres jego percepcji, które stanowią kryteria oceny stopnia wymaganej i oczekiwanej od niego poprawności zachowania, jako uczestnika ruchu drogowego.
20.4. Ustalenie przez zakład ubezpieczeń przyczynienia się poszkodowanego lub zmarłego do powstania szkody niemajątkowej lub zwiększenia jej rozmiaru nie powinno automatycznie powodować pomniejszenia wysokości zadośćuczynienia. Ograniczenie wysokości zadośćuczynienia z uwagi na ustalone przyczynienie się poszkodowanego lub zmarłego powinno być poparte zindywidualizowaną oceną pod kątem potrzeby i rozmiaru zmniejszenia należnego zadośćuczynienia.

4. Możliwość dochodzenia odsetek za opóźnienie w wypłacie zadośćuczynienia z tytułu szkody niemajątkowej

Przepis art. 481 § 1 Kodeksu cywilnego przewiduje uprawnienie dla wierzyciela do żądania odsetek za czas opóźnienia. Jeżeli bowiem dłużnik nie płaci w terminie, wierzyciel nie ma możliwości czerpania korzyści z należnego mu świadczenia pieniężnego. Doznany przez niego z tego względu uszczerbek powinien zostać pokryty przez przyznanie mu odsetek za opóźnienie. Innymi słowy, świadczenie w rozmiarze, w jakim należy się wierzycielowi w terminie, w którym dłużnik ma je zapłacić, powinno być oprocentowane od tego dnia. Roszczenie o odsetki powstaje zatem od chwili opóźnienia i dotyczy okresu aż do momentu, gdy dłużnik spełni świadczenie pieniężne.

Prawo wierzyciela do żądania od dłużnika zapłaty odsetek za czas opóźnienia w wykonaniu świadczenia pieniężnego nie jest uzależnione ani od wykazywania po stronie wierzyciela szkody wynikłej z opóźnienia, ani nie jest warunkowane przyczynami zależnymi od zachowania dłużnika noszącego znamiona winy.

Art. 481 § 1 Kodeksu cywilnego

Jeżeli dłużnik opóźnia się ze spełnieniem świadczenia pieniężnego, wierzyciel może żądać odsetek za czas opóźnienia, chociażby nie poniósł żadnej szkody i chociażby opóźnienie było następstwem okoliczności, za które dłużnik odpowiedzialności nie ponosi.

W związku z powyższym w sytuacji, gdy nastąpi opóźnienie w wypłacie zadośćuczynienia, uprawniony może żądać od zakładu ubezpieczeń wypłaty odsetek za opóźnienie. Nie ma przy tym znaczenia, że przepisy prawa nadają sądom uprawnienie do przyznania zadośćuczynienia. Uprawniony bowiem może skierować roszczenie o zadośćuczynienie do zakładu ubezpieczeń, który odpowiada za szkodę wyrządzoną ruchem pojazdu mechanicznego z racji zawartej przez posiadacza pojazdu umowy ubezpieczenia OC posiadaczy pojazdów mechanicznych. Na podstawie obowiązujących przepisów prawa na zakładzie ubezpieczeń ciąży obowiązek terminowego spełnienia świadczenia. Możliwość dochodzenia od zakładu ubezpieczeń odsetek za opóźnienie jest stricte skorelowana z przepisami prawa, które wyznaczają terminy wypłaty przez zakład ubezpieczeń świadczenia (art. 14 ust. 1 i 2 ustawy o ubezpieczeniach obowiązkowych).

Art. 14 ust. 1 i 2 ustawy o ubezpieczeniach obowiązkowych

1. Zakład ubezpieczeń wypłaca odszkodowanie w terminie 30 dni licząc od dnia złożenia przez poszkodowanego lub uprawnionego zawiadomienia o szkodzie.

2. W przypadku gdyby wyjaśnienie w terminie, o którym mowa w ust. 1, okoliczności niezbędnych do ustalenia odpowiedzialności zakładu ubezpieczeń albo wysokości odszkodowania okazało się niemożliwe, odszkodowanie wypłaca się w terminie 14 dni od dnia, w którym przy zachowaniu należytej staranności wyjaśnienie tych okoliczności było możliwe, nie później jednak niż w terminie 90 dni od dnia złożenia zawiadomienia o szkodzie, chyba że ustalenie odpowiedzialności zakładu ubezpieczeń albo wysokości odszkodowania zależy od toczącego się postępowania karnego lub cywilnego. W terminie, o którym mowa w ust. 1, zakład ubezpieczeń zawiadamia na piśmie uprawnionego o przyczynach niemożności zaspokojenia jego roszczeń w całości lub w części, jak również o przypuszczalnym terminie zajęcia ostatecznego stanowiska względem roszczeń uprawnionego, a także wypłaca bezsporną część odszkodowania.

Zakład ubezpieczeń odpowiadający za sprawcę wypadku komunikacyjnego z tytułu ubezpieczenia odpowiedzialności cywilnej, powinien wypłacić zadośćuczynienie, co do zasady w terminie 30 dni, licząc od dnia zawiadomienia o szkodzie. Ponieważ ciążący na zakładzie ubezpieczeń obowiązek terminowej wypłaty świadczenia zależy często od spełnienia dodatkowych przesłanek dotyczących współdziałania uprawnionego oraz obiektywnych możliwości ustalenia okoliczności koniecznych do określenia odpowiedzialności i wysokości zadośćuczynienia, ustawa o ubezpieczeniach obowiązkowych wprowadza regulacje dotyczące szczególnych sytuacji, kiedy dopełnienie przez zakład ubezpieczeń 30-dniowego terminu nie jest możliwe. Jeżeli w terminie 30 dni od dnia zawiadomienia o szkodzie wyjaśnienie okoliczności koniecznych do ustalenia odpowiedzialności zakładu ubezpieczeń albo wysokości świadczenia okaże się niemożliwe, w takim przypadku świadczenie powinno zostać spełnione w ciągu 14 dni od dnia, w którym przy zachowaniu należytej staranności wyjaśnienie tych okoliczności było możliwe. Świadczenie powinno zostać przez zakład ubezpieczeń spełnione najpóźniej w terminie 90 dni od dnia zawiadomienia o szkodzie, chyba że ustalenie jego odpowiedzialności albo wysokości zadośćuczynienia zależy od toczącego się postępowania karnego lub cywilnego. Ponadto, jeżeli nie jest możliwe spełnienie świadczenia w terminie 30 dni od dnia zawiadomienia o szkodzie, na zakładzie ubezpieczeń ciąży obowiązek wypłaty w tym terminie, tj. w terminie 30 dni, bezspornej części świadczenia. Konkludując, poszkodowany w wypadku komunikacyjnym może żądać odsetek za opóźnienie, jeżeli zakład ubezpieczeń naruszy którykolwiek ze wskazanych powyżej terminów na wypłatę zadośćuczynienia lub jego bezspornej części.

Należy podnieść, iż w praktyce zdarza się, że również wypłata przez zakład ubezpieczeń bezspornej części zadośćuczynienia nie jest możliwa w terminie 30 dni od dnia zawiadomienia o szkodzie. Z taką sytuacją mamy do czynienia, gdy we wskazanym terminie, z przyczyn nie leżących po stronie zakładu ubezpieczeń, nie można wyjaśnić okoliczności koniecznych do przyjęcia odpowiedzialności przez zakład ubezpieczeń lub brak jest możliwości ustalenia wysokości bezspornej części świadczenia (np. uprawniony nie dostarczył żadnej dokumentacji określającej poniesioną

szkodę). W takich sytuacjach, stosownie do wydanych przez organ nadzoru Rekomendacji, zakład ubezpieczeń może uchylić się od obowiązku wypłaty odsetek za opóźnienie w spełnieniu bezspornej części świadczenia, jednakże jest to możliwe tylko wtedy, gdy wykaże, że nie miał on możliwości wyjaśnić okoliczności koniecznych do ustalenia jego odpowiedzialności lub wysokości bezspornej części świadczenia. Opisane powyżej zasady wypłaty odsetek za opóźnienie w wypłacie zadośćuczynienia określa Rekomendacja 21.1.[68]

W tym miejscu zasadnym wydaje się szersze omówienie, w jaki sposób współdziałanie uprawnionego ma wpływ na powstanie po stronie zakładu ubezpieczeń stanu opóźnienia w wypłacie zadośćuczynienia. Zakład ubezpieczeń wypłaca zadośćuczynienie z tytułu ubezpieczenia OC na podstawie uznania roszczenia uprawnionego, zawartej z nim ugody lub prawomocnego orzeczenia sądu. Uprawniony oprócz zawiadomienia o szkodzie niemajątkowej powinien określić swe roszczenie i jego wysokość. Jeżeli nie uczynił tego, zakład ubezpieczeń powinien wystąpić z propozycją zawarcia ugody lub złożyć oświadczenie o przyznaniu zadośćuczynienia. Jeżeli uprawniony nie określi wysokości roszczenia, a zakład ubezpieczeń, mając dane do jego ustalenia, nie oświadczy, jaką kwotę zadośćuczynienia uważa za właściwą, powstaje w zasadzie stan opóźnienia, uprawniający do żądania odsetek. Natomiast z chwilą wypłacenia kwoty zadośćuczynienia ustalonej przez zakład ubezpieczeń, obowiązek wypowiedzenia się odnośnie do tego, czy jest ona odpowiednia, powraca do uprawnionego. W sytuacji zgłoszenia przez niego żądania dalszych roszczeń zakład pozostaje w opóźnieniu, o ile nie zaspokoi tych roszczeń w terminie i o ile oczywiście roszczenia te będą uzasadnione. Konkludując, nie można mówić o opóźnieniu w wypłacie zadośćuczynienia w odniesieniu do kwot nieobjętych oświadczeniem zakładu ubezpieczeń o przyznaniu zadośćuczynienia, jeżeli uprawniony po otrzymaniu tego oświadczenia lub wcześniej nie określił kwotowo swego roszczenia[69]. Warto też zwrócić uwagę na sytuację, gdy w trakcie toczącego się przed zakładem ubezpieczeń postępowania pojawią się nowe okoliczności w sprawie, na skutek których uprawnionemu przysługuje wyższe niż dotychczas dochodzone zadośćuczynienie. W takim wypadku, w razie opóźnienia w wypłacie świadczenia, odsetki od kwoty, która zwiększyła zadośćuczynienie, są należne od dnia, w którym, stosownie do regulacji zawartych w art. 14 ust. 1 i 2 ustawy o ubezpieczeniach obowiązkowych, powinno zostać wypłacone wyższe zadośćuczynienie, biorąc pod uwagę zgłoszenie przez uprawnionego nowych okoliczności[70].

---

[68] Rekomendacja 21.1.:
Zakład ubezpieczeń powinien, w przypadku naruszenia terminów wypłaty zadośćuczynienia, na żądanie poszkodowanego wypłacić należne odsetki od dnia, w którym to zadośćuczynienie powinno zostać wypłacone, a w szczególności:
– jeżeli nie wypłacił zadośćuczynienia w terminie 30 dni od dnia zgłoszenia roszczenia,
– w sytuacji, gdy w terminie 30 dni od dnia zgłoszenia roszczenia nie miał możliwości wyjaśnienia okoliczności koniecznych do ustalenia jego odpowiedzialności albo wysokości zadośćuczynienia – jeżeli nie wypłacił zadośćuczynienia w terminie 14 dni od dnia, w którym przy zachowaniu należytej staranności wyjaśnienie tych okoliczności było możliwe,
– jeżeli nie wypłacił zadośćuczynienia w terminie 90 dni od dnia zgłoszenia roszczenia, chyba że ustalenie jego odpowiedzialności albo wysokości zadośćuczynienia zależy od toczącego się postępowania karnego lub cywilnego,
– w sytuacji, gdy nie wypłacił bezspornej części zadośćuczynienia w terminie 30 dni od dnia zgłoszenia roszczenia, chyba że nie miał możliwości wyjaśnienia okoliczności koniecznych do ustalenia odpowiedzialności lub wysokości bezspornej części zadośćuczynienia – jeżeli zakład ubezpieczeń jest w stanie wykazać niemożliwość ustalenia wysokości bezspornej części zadośćuczynienia.

[69] Wyrok Sądu Najwyższego z dnia 6 lipca 1999 r. (III CKN 315/98).

[70] Rekomendacja 21.2.:
Odsetki od kwoty, która zwiększyła zadośćuczynienie na skutek pojawienia się nowych okoliczności w sprawie, są należne od dnia, w którym zwiększone zadośćuczynienie powinno zostać wypłacone, z uwagi na zgłoszenie przez poszkodowanego tych okoliczności zakładowi ubezpieczeń. Rekomendacja 21.1. stosuje się odpowiednio.

Komisja Nadzoru Finansowego
Pl. Powstańców Warszawy 1
Skr. poczt. nr 419, 00-950 Warszawa 1
Tel. (+48) 22 262 50 00
Fax (+48) 22 262 51 11
knf@knf.gov.pl
www.knf.gov.pl

ISBN 978-83-63380-29-8